

אוצרות המחזור

ביאורים ועיונים בענייני הימים הנוראים
על סדר תפילות המחזור

בעזה"ת.

בפרוש עלינו הימים הנוראים הבאים עלינו ועל כל ישראל לטובה, מתכבדים אנו להגיש בפני קהל שוחרי התורה ולומדיה, קונטרס 'אוצרות המחזור' – ובו מבחר עיונים וביאורים בענייני ימים אלו מתורת כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע – פרושים כמפה ערוכה על סדר תפילות המחזור.

את הקונטרס עיטרנו ב'פתיחה' – ביאור נפלא בכללות כוונת תפילותינו ביום ראש השנה, וב'חתימה' – בגדר התפילה כפי שנלמד מן תפילת חנה, הנקראת בהפטרות ראש השנה.

הקונטרס מופיע במסגרת הקובץ השבועי "לקראת שבת" – עיונים בפרשת השבוע.

וזאת למודעי, שבדרך כלל לא הובאו הביאורים כפי שנאמרו, ואף עובדו מחדש ונערכו ע"י חבר מערכת, ולפעמים נאמרו הביאורים בקיצור וכאן הורחבו ונתבארו יותר ע"פ המבואר במקומות אחרים בתורת רבינו. ופשוט שמעומק המושג וקוצר דעת העורכים יתכן שימצאו טעויות וכיו"ב, והם על אחריות המערכת בלבד, ושגיאיות מי יבין. ועל כן פשוט שמי שבידו הערה או שמתקשה בהבנת הביאורים, מוטב שיעיין במקורי הדברים כפי שנשמנו בסיום כל פסקא, וימצא טוב, ויוכל לעמוד בעצמו על אמיתת הדברים.

ונשא תפילה קדם ה', שניכתב ונחתם כולנו לשנה טובה ומתוקה, ונזכה שתחיזנה עינינו עבודת כהן גדול ביום הכיפורים בבית המקדש השלישי, בעגלא דידין ובמהרה ממש.

בברכת התורה,
מכון אור החסידות

ימי הסליחות, ה'תשע"ה

מכון אור החסידות

סניף ארץ הקודש

ת.ד. 2033

כפר חב"ד 6084000

03-738-3734

Likras@likras.org

Or Hachasidus

Head Office

1469 President St. #BSMT

Brooklyn, NY 11213

United States

(718) 534-8673

צוות העריכה וההגהה:

הרב לוי יצחק ברוק, הרב משה גורארי', הרב מנחם מענדל דרוקמן, הרב צבי הירש זלמנוב, הרב שלום חריטונוב, הרב מנחם טייטלבוים, הרב אברהם מן, הרב יוסף יצחק מרגליות, הרב יצחק נוב, הרב מנחם מענדל רייצס, הרב אליהו שוויכה

The Print House: נדפס באדיבות:

538 Johnson Ave. Brooklyn, NY 11237 • (718) 628-6700

תוכן העניינים

פתיחה

תפילה על צרכים אישיים ביום כה קדוש? ..
ביאור נפלא אודות אופן תפילתנו בראש השנה, תפילה המאחדת לעבודה מושלמת אחת, שני עניינים הנראים הפכיים ורחוקים זה מזה בתכלית

אוצרות המחזור

א. מְלוֹךְ עַל כָּל הָעוֹלָם בְּלוּ בְּבוֹדֶךָ, וְהִנָּשָׂא עַל כָּל הָאָרֶץ בִּיקְרָךְ (תפילות ראש השנה) ..
"תמלכונגי" - עניינו העיקרי של ר"ה / במה 'ממליכים' את הקב"ה? / ראש השנה ב'קצור' / יסוד לעבודת כל השנה / "עבר מלך - מלך"!

ב. "וַיְהִי בִישְׂרָוּן מֶלֶךְ כּו' יַחַד שְׁבִטֵי יִשְׂרָאֵל .. שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד" (מלכויות - מוסף לראש השנה)
חתימת המלכויות - בפסוק שאין מפורש בו מלכות? / "יחד שבטי ישראל" / "ללמדך" דרכי אדם הראשון

ג. "זֶה הַיּוֹם תַּחֲלֹת מַעֲשֵׂיךָ, זְכוּרֹן לַיּוֹם רִאשׁוֹן" (זכרונות - מוסף לראש השנה) ..
ראש השנה - "תחילת מעשיך" / "לא אד"ו ראש" - הרי ר"ה הראשון היה ביום ששי? / עיקר ושלמות הבריאה: ה'אדם' שבאדם

ד. "בְּקוֹלוֹת וּבְרָקִים עָלֵיהֶם נְגִילִית, וּבְקוֹל שׁוֹפָר עָלֵיהֶם הוֹפַעְתָּ .. תִּקְעוּ בַחֲדָשׁ שׁוֹפָר בְּכֶסֶה לַיּוֹם הַזֶּה" (שופרות - מוסף לראש השנה) ..
"ובמה בשופר" - בתקיעה או בפסוקי שופרות? / השופר 'מוזכר' ו'ממליך' / "תקעו" עצמכם "בחדש"

ה. "וְתִמְחַל וְתִסְלַח לָנוּ עַל כָּל פְּשָׁעֵינוּ .. עַל חַטָּא שְׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בַיּוֹם הַרְעָנוּ כו'" (יודי יום הכיפורים)
מהו החטא המיוחד - שחטאנו לפניך ביצר הרע? / כיצד "עיצומו של יום" מכפר? / מדוע אומרים יודי בכל תפילות יום כ"כ?

ו. "זֶהֱבִים מַעֲבִיר וּלְבָנִים לֹבֵשׁ, שְׁעֵבוֹדֹת הַיּוֹם בְּבִגְדֵי לְבָן" (סדר עבודה - מוסף יום הכיפורים) ..
מדוע הותר השימוש בבגדי זהב בעבודות שבחוק? / הנשמה דורשת 'בגדי לבן' / בגדים לבנים נקיים; לב נקי וממורק

ז. "וַיּוֹם טוֹב הָיָה עוֹשָׂה בְּצֵאתוֹ בְּשָׁלוֹם מִן הַקּוֹדֶשׁ" (סדר עבודה - מוסף יום הכיפורים) ..
"ויוצא לביתו" - חלק מעבודת היום? / "לצאת" בשלום מן הקודש / תפילת כל יהודי כתפילת הכהן גדול!

ח. "פָּתַח לָנוּ שַׁעַר, בַּעֲת נְעִילַת שַׁעַר. כִּי פָנָה יוֹם" (תפילת נעילה)
נעילת שערים - בפני מי? / שמש בראש האילנות בזמן 'נעילה'

ט. "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל .. בְּרוּךְ שֵׁם .. ה' הוּא הָאֱלֹקִים" (סיום תפילת נעילה) ..
'יחידה', שלוש 'כחות', ושבע 'מדות' / תקיעה אחת - שופר גדול / מה עלינו לעשות "במשוך היובל"?

תפילה על צרכים אישיים ביום כה קדוש?

כיצד יתכן, אשר בה בשעה שיהודי עומד בתנועה נפשית של קבלת עול וביטול מוחלט כלפי המלך, יעלה בדעתו לבקש ולהתחנן אודות רצונותיו וצרכיו האישיים? / איך קורה שבתפילות ראש השנה מתעוררים ומבקשים מעומק הלב ב"מי יעני ומי יעשר" יותר מאשר ב"מלוך על העולם כולו בכבודך"? / איך טעה עלי הכהן טעות שכזו, לחשוב שאישה המתפללת בדבקות היא שיכורה, ואם היא אכן שיכורה, מדוע המתין לסיום תפילתה ולא פעל שיוציאוה מיד מבית ה'?

ביאור נפלא אודות אופן תפילתינו בראש השנה, תפילה המאחדת לעבודה מושלמת אחת, שני עניינים הנראים הפכים ורחוקים זה מזה בתכלית

ל כל חג ומועד ממועדי ישראל, יש את עניינו המיוחד לו – אשר לשמו נקבע בתורת אמת – ובא לידי ביטוי בפרטי המצוות, המנהגים, ותקנות חז"ל המיוחדות למועד זה. והנה, כאשר מתבוננים במצוות ראש-השנה, ובמאמרי ותקנות חז"ל אודות כללות תוכן היום, מוצאים אנו שני עניינים עיקריים – השזורים במצוות, מנהגי ותפילות החג, אשר מלבד זאת שבהשקפה ראשונה נראה כי אין כל שייכות ביניהם, הרי שלכאורה הם אף מנוגדים וסותרים זה לזה:

מחד: מצינו בדברי רז"ל כי ראש-השנה הוא יום הכתרת המלך¹, מלכו של עולם. וכדברי הגמ' המפורסמים² "אמרו לפני מלכויות כדי שתמליכוני עליכם". וחוזר ונשנה הוא בנוסח התפילה – "מלוך על העולם כולו בכבודך", "מלך ישראל", "מלך על כל הארץ" וכו'. ומובן, שפעולת ההכתרה היא על-ידי קבלת העם את עול מלכותו של המלך, וביטול מציאותם מכל וכל; וכפי הנראה במוחש ב'מלכותא דארעא', שהכתרת המלך נעשית על-

(2) ר"ה טז, א.

(1) ראה בארוכה לעיל עמ' יב ואילך.

מעדני יום טוב

ידי שאנשי המדינה מקבלים עליהם את עולו, באופן שמבטלים מציאותם כלפיו לגמרי – לבל יעשו עוד דבר כפי רצונם הם, אלא כל מציאותם והנהגתם תהיה אך ורק כרצון המלך וחפצו. אשר דווקא ביטול באופן כזה, הוא המעורר אצל המלך את הרצון לקבל על עצמו את ההכתרה.

ומאידך: ראש-השנה הוא 'יום הדין' על כל צרכיו של האדם³. לא רק צרכיו הרוחניים, אלא גם הגשמיים. ואדרבה: עיקר הדין בראש-השנה הוא על גשמיות. וכמפורש בהגהות מיימוניות⁴ ש"אין אדם נידון בראש-השנה אלא לענייני עולם-הזה". ולכן מבקשים בתפלות היום אודות בני חיי ומזוני – "כתבנו בספר חיים טובים", "כתבנו בספר פרנסה וכלכלה" וכיו"ב.

אשר מלבד אי שייכותם של ב' עניינים אלו, הנה לכאורה תרתי דסתרי ניהו:

כיצד ייתכן הדבר, אשר בה בשעה שיהודי עומד בתנועה נפשית של ביטול מוחלט כלפי המלך (העניין הא'), יעלה בדעתו לבקש ולהתחנן אודות רצונותיו וצרכיו האישיים (העניין הב') – והרי רצונות אלו מתעוררים רק כאשר מרגיש האדם את מציאות עצמו, אז חש הוא בחסרונותיו וחפץ בהשלמתם. ומה לו ולבקשות אלו בעת שעוסק לבטל עצמו מכל וכל, וחושב הוא רק אודות המלך ורצונו!

[וכמובן גם מדברי הזוהר⁵, שהמבקשים "ביומי דכפורי" על "מזונא סליחה וכפרה וחיי" – הם ככלבים הצועקים "הב הב", כיון שחושבים אודות עצמם ולא אודות השכינה].

וכיון שבנוסח התפילה בראש-השנה הכניסו חכמים גם בקשות על צרכי האדם, ואף ביארו שזהו זמן מסוגל ועת רצון לכך – הרי מובן, שבקשות אלו צריכות להיאמר לא רק כבמתוך הכרח – אשר כיון שהקב"ה צוה עלינו לבקש על צרכינו הגשמיים בראש-השנה, לכן מקיימים אנו זאת (רק) בכדי למלאות את רצונו – אלא מתוך רצון והרגש אמיתי בצרכים המבוקשים; ועם זאת – נדרש מאיתנו להיות חדורים בישום ה"תמליכוני עליכם", הדורש ביטול בתכלית, ששולל את הרצון והמציאות העצמית.

וזועקת התמיהה – כיצד יכול היהודי להכיל בנפשו ב' תנועות הפכיות בו זמנית: לרצות באמת ולהתחנן על חסרונות כ"פרנסה וכלכלה" הנוקקים אך ורק להשלמת מציאות עצמו, כשנדרשת תנועה של עמידה בהכנעה ובהתבטלות מוחלטת?

ה'שי"ת).

(4) הלי' תשובה רפ"ג.

(5) תיקוני זוהר, תיקון ו.

(3) "בי חק לישראל הוא" – דין ומשפט על מזונות האדם ('חק' מלשון 'הטריפני לחם חוקי') (משלי ל, ח); "משפט לאזקי יעקב" – דין ומשפט על עניינים רוחניים (לקוטי תורה ראש השנה נה, סע"ד. ד"ה כי חק

מילוי רצונו ית' – באמצעות הגשמיות

הביאור בזה:

כאשר יהודי מבקש על ענייניו בראש-השנה, אין מבוקשו בזה עבור תועלתו האישית, בכדי שיהיה לו ריבוי בענייני עולם-הזה, או אפילו ריבוי בעניינים רוחניים – אלא כהמשך ובתוצאה לעבודה ד"תמליכוני עליכם":

דהנה, כל היותנו כאן "בעולם הזה הגשמי והחומרי", הוא מכיון ש"נתאוהה הקב"ה להיות לו דירה בתחתונים". כלומר, שהעולם על כל ברואיו ופרטיו, יהיה מתאים לרצונו ית', ויהיה ראוי להיות מכון לשבתו, ית'.

ואת זאת, פועלים אנו דווקא ע"י השימוש וההתעסקות בענייני העולם הגשמיים; דכאשר יהודי משתמש בכל פרט מפרטי הבריאה כפי רצונו של הקב"ה [הן בהפיכתם לקדושה ע"י עשייתם ל'חפצא' של מצוה (כהפיכת עור הבהמה לתפילין); הן כתשמיש של מצוה (כמצוות ציצית וסוכה)]; והן בעבודתו בענייני הרשות לשם שמים כפי ציווי התורה] – הרי בכך הוא ממשיך את האור האלוקי, ומברר ומגלה את 'ניצוצי הקדושה' החבויים בכל פרט מפרטי הבריאה, וכך נעשה העולם 'מכון לשבתו ית'.

ובאמת זהו תוכן תפילתנו בראש-השנה "מלוך על העולם כולו בכבודך" – שבכל העולם כולו, על כל פרטיו, יהיה ניכר ונגרש שהקב"ה הוא מלכו. וזאת על-ידי עבודתנו ב'בירור' ענייני העולם, לעשותם דירה לו ית'. ונמצא, שעבודת 'בירור' ענייני העולם, הרי היא המביאה את הכתרת המלך לידי שלמות, להיות "מלוך על העולם כולו".

וכיון שלכל יהודי ישנם 'ניצוצי קדושה' מסוימים השייכים לנשמתו, אשר עליו דווקא מוטל לבררם ע"י עבודתו בענייני העולם במשך ימי חייו – לכך מבקש היהודי מהקב"ה שישפיע לו צרכיו הגשמיים, בכדי שיבואו לחלקן כל הדברים הגשמיים אשר ממתינים ל'בירורו', ובכך יוכל למלא את חלקו בעבודת בירור ניצוצי הקדושה, והפיכת העולם לדירה לו ית'.

ולפ"ז מבואר היטב, ש"בקשת צרכיו" בראש-השנה מהווה המשך ממש לעבודת הכתרת המלך – כי מבוקשו של היהודי בצרכיו אינו משום שמרגיש את מציאות עצמו ואת חסרו לו, אלא אדרבה: כל מעייניו נתונים בהכתרת המלך, ולכן, מבקש ומתחנן שיתאפשר לו לבצע את חלקו בעבודה זו, על-ידי שיושפעו לו צרכיו, בהם יביא לידי פועל את "מלוך על העולם כולו בכבודך".

הישכנו ב' הדברים יחדיו?

אך לכאורה יש מקום לשאלה:

את בקשת צרכיו בראש-השנה קבעו חז"ל בנוסח התפילה עבור כל אחד מישראל⁹, בכל מעמד ומצב בו הוא נמצא – והרי ידע איניש בנפשיה, שמבוקשו בצרכיו אינו רק בכדי לפעול בהם בירור הניצוצות, אלא (עכ"פ גם) כיון שנמצא ב"מיצר" כפשוטו, ורוצה שהקב"ה ימלא את צרכיו "מידו המלאה כו' והרחבה".

ובשלמא אילו היו דורשים ממנו שבתפילת ראש-השנה ירומם עצמו ולא יחשוב כלל אודות ענייניו הגשמיים, אלא יעסוק אך ורק בעבודת "תמליכוני עליכם", לפעול בעצמו קבלת עול מלכותו ית' – לא היה מקום לקושיא: כי כיון שזהו זמן בו ישנו סיוע מיוחד מלמעלה [ובלשון המקובל בדרושי חסידות': זהו זמן של "קירוב המאור (הקב"ה) אל הניצוץ (הנשמה)"], מסוגל כל יהודי להתעורר ולהתקרב אל הקב"ה, ולשכוח לגמרי על צרכיו האישיים, וכל חפצו ורצונו יהיה אך ורק עבור המלך.

אבל כיצד ניתן לתבוע מכ"ץ יהודי, שיהיו אצלו ב' הקצוות גם יחד: שיחשוב אודות צרכיו הוא וצרכות שהקב"ה ימלאם, ובוזה גופא שלא יתערבו כל רגשות ופניות אישיים, כי אם שיהיה כל מבוקשו אך ורק בהכרתת המלך?

'רעבון' הנשמה

הדבר יובן על-פי ביאור מורנו הבעש"ט נ"ע⁸ על הפסוק⁹ "רעבים גם צמאים נפשם בהם תתעטף": הרעב והצמא הגופניים בהם חש האדם, מקורם האמיתי הוא בכך ש"נפשם בהם תתעטף" – הנפש חפצה בדברי מאכל ומשקה אלו בכדי לברר את הניצוצות שבהם (היות ואלו ניצוצות השייכים לחלקה), ו'רעב' זה של הנשמה נרגש אצל האדם באופן של רעב וצמא גופניים.

ומכאן מצינו יסוד, שאף שהאדם חש רק ברעבונו וצמיאונו הגופני – הרי באמת, זהו 'רעב' פנימי של נשמתו לניצוצי הקדושה שבמאכל השייכים אליו.

ועל-דרך-זה הוא בעניינינו: מה שיהודי מבקש ומתחנן בראש-השנה שימלא הקב"ה בקשתו ויתן לו צרכיו הגשמיים והרוחניים – הנה אע"פ שבהרגשתו, רצונו בזה הוא משום שנוגע לו מציאותו וענייני 'בני חיי ומזוני' שלו, באמת ובפנימיות זהו 'רעב' הנשמה למלא את רצון

(9) תהלים קו, ה.

(7) ראה דרך חיים יג, ריש ע"א.

(8) כתר שם טוב סי' קצד.

קונה, לעשות מן הדברים הגשמיים דירה לו ית'.

לכן, מתאימה בקשת צרכיו של כל יהודי, גם זה שאינו מרגיש ברעב הפנימי של נשמתו, לעבודת הכתרת המלך – מאחר ובאמת רצונו הפנימי בזה הוא בכדי להשלים את הכתרת המלך – "מלוך על העולם כולו בכבודך".

התעוררות מעומק הלב

ובעומק יותר:

חזינו לפועל, שבקשת ענייניו הגשמיים של האדם בתפילות ראש-השנה – "מי ינוח ומי ינוע וכו'", נאמרת בהתעוררות ומעומק הלב, יותר מאשר בבקשת "מלוך על העולם בכבודך".

ויש לומר, שאין זה רק מפני שענייני עולם-הזה קרובים אל האדם, ו'חדור' הוא בהם יותר מאשר עניינים רוחניים (כפי הנרגש בחיצוניות) – אלא זוהי הוכחה, שאף רצונו הפנימי ותשוקת נשמתו בזה היא ביותר.

דהנה, בתורת החסידות מבואר, שמה ש'נתאוה הקב"ה' שיעשו ישראל מן העולם מקום ראוי לדירה לו ית' – 'נוגע' זה בעצמותו ומהותו ית'¹⁰ [כלומר: בתורת הסוד מבואר, כי בכדי לברוא ולהנהיג העולמות, 'יצר', כביכול, הקב"ה בחינות ומדרגות רבות באלוקות (כדומה לכוחות דנפש האדם, כמו המוחין והמידות); וישנם עניינים הנמשכים מצד דרגה ובחינה מסוימת באלוקות, אולם 'תאוה' וכוונה זו, הינה בעצמותו ומהותו ממש].

וכיון שנשמתו של היהודי מרגשת, שדבר זה 'נוגע' בעצמותו ומהותו ית' – ממילא חודר הדבר גם בה בכל רובדי הנשמה, ו'נוגע' בנקודה הכי פנימית שבה – עצם הנשמה. ולכן, דווקא בבקשות אודות צרכי הגוף, מתעורר היהודי בהתעוררות פנימית, כיון דעבודה זו דעשיית דירה לו ית' בתחתונים נוגעת בעצם נשמתו ופנימיות נקודת לבבו.

'שכרות' חנה בתפילתה

על-פי כל זה, יתבאר באור חדש תוכן הפטרת ר"ה, אודות תפילת חנה לפני ה' בשילה.

דהנה, על-פי דרך הפשט, נתקנה קריאת הפטרה זו בראש-השנה מפני שבו נפקדה חנה¹¹; אך בהתאם לכלל ש'תורה' מלשון 'הוראה', מובן – שמטרת קריאת הפטרה בשבת ומועד, הוא משום שיש בתוכנה בכדי ללמד הוראה בעבודת ה' דאותו היום. וכך הוא בהפטרת חנה, די ש למצוא בתוכנה הוראות כלליות בעבודת היום דראש-השנה.

ויובן זה בהקדם הביאור בכללות הסיפור דתפילת חנה – דבתחילה חשבה עלי הכהן ל"שכורה",

11) ראה רש"י ור"ן מגילה לא, א. שו"ע רבינו הזקן
סתקפ"ד ס"ז.

10) ראה המבואר בהמשך יו"ט של ר"ה תרס"ו,
סוף ד"ה אם בחוקתי תרס"ז.

כיון שתפילתה היתה באופן ד"מדברת על לכה גו", ולכן נזף בה "עד מתי תשתכרין". וחנה השיבה לו על כך: "לא אדוני, אשה קשת רוח אנכי גו", ואשפוך את נפשי לפני ה'".

דלכאורה יש לתמוה על כל שיחת הדברים ביניהם מתחילתה ועד סופה:

א) איך יתכן שיטעה עלי טעות שכזו מן הקצה אל הקצה! – דלא רק שלא הכיר בה שמתפללת היא בשפיכת הנפש, אלא חשב עוד שהיא "שיכורה"? [נבפרט דעלי נתמנה אותו היום שופט על ישראל¹², דאפילו שופט סתם – הרי צריך לדון "דין אמת לאמיתו"¹³, שקשור עם עיון במחשבת הנדון¹⁴, ואיך ייתכן ש'פסק' את דינה באופן כזה שהביאו לטעות מרה כל כך?].

ב) אפילו אם תמצא הסברה כיצד טעה עלי טעות שכזו¹⁵ – עדיין אינו מובן, מדוע מסופר על כך בתורה? הרי אפילו "בגנות בהמה טמאה לא דיבר הכתוב"¹⁶, על אחת כמה וכמה, להבדיל, בנוגע לעלי הכהן!

ג) מכיון שחשבה עלי ל"שיכורה" – מדוע המתין לה עד אשר סיימה תפילתה [כפי שמפרש רש"י על הפסוק¹⁷ "ועלי שומר את פיה" – לשון המתנה] – הרי היה לו להפסיקה מיד ולהשתדל שיוציאה מבית ה'?

מכל האמור מוכח, שלא חשבה עלי לשיכורה במובן הפשוט, אלא לשיכורה בעניין התפילה. זאת אומרת: כיון שתפילת חנה היתה באופן ד"הרבתה"¹⁸ להתפלל – הרי שזוהי תפילה יתירה על המידה, שאינה דבר הרצוי כאשר עומדים לפני ה' בבית ה' (כדלקמן).

ומענה חנה ע"כ הוא – "ואשפוך את נפשי לפני ה'". דכאשר ה"הרבתה להתפלל" קשור בשפיכת הנפש, אין זה עניין של "שכרות" בתפילה, אלא, אדרבה – דרגא נעלית בתפילה.

'השתפכות' וגילוי רצון הנפש

ויובן זה על-פי כל המבואר לעיל בגדר בקשת צרכי דראש-השנה – דהוי מצד חפץ הנשמה לעשות מן הדברים הגשמיים דירה לו ית':

טענת עלי היתה, שכאשר עומדים "לפני ה'" – לפני קודש הקדשים, צריך שלא יהיה 'נוגע' שום דבר, מלבד העובדה שעומדים "לפני ה'". בשעה כזו, אין מקום להיות מונחים בבקשות על עניינים גשמיים, ואפילו לא בעניין כה עיקרי כמו "ונתת לאמתך זרע אנשים".

וכיון שחנה, בעמדה לפני ה', היתה טרודה, עד כדי ש"הרבתה להתפלל", בבקשתה ל"זרע אנשים" – טען עלי שזוהי הנהגה של "שיכורה": זהו מצב של 'שכרות' ברצונותיה, דרצונה כל כך תקיף וחזק, עד שלא שתה ליבה למקום בה היא נמצאת, שעומדת "לפני ה'".

12) שלמה לשו"ע או"ח סי' קא. ועוד.

12) רש"י שמואל-א, א, ט.

16) בבא בתרא קכג, א.

13) שבת י, א.

17) שמואל-א שם, יג.

14) עיין בתוס' שם ובב"ב ח, ב.

18) שם, יב.

15) ראה רש"י ומצודות במקומו, יד אפרים וחכמת

מעדני יום טוב

יא

על כך היה מענה חנה "ואשפוך את נפשי לפני ה'", דאדרבה: עמידתה "לפני ה'" הביאה אותה למצב מרומם דגילוי והשתפכות (פנימיות) נפשה - ודווקא משום כך, "הרבתה להתפלל" עבור צרכיה הגשמיים; כי, כמבואר לעיל בארוכה, דווקא הבקשה אודות צרכים גשמיים 'נוגעת' בפנימיות הנשמה, ובאה מתוך התעוררות פנימית!

ולכן, לא רק שתפלתה ל"זרע אנשים" אינה עניין של "שכרות" ח"ו ברצונותיה האישיים, כי אם אדרבה: זוהי תוצאה והתבטאות של גילוי עצם נשמתה - דרצונה הוא למלאות הכוונה העליונה דעשיית דירה לו ית' בתחוננים דווקא, ואת זאת מבטאת היא בבקשה ל"זרע אנשים".

ובזה יובן גם מה שבבקשתה הוסיפה ונדרה מיד, שאם יתקיים "ונתת לאמתך זרע אנשים", הרי "ונתתיו לה" כל ימי חייו" - דבזה הביאה לידי ביטוי את הנרגש בנפשה פנימה, שבקשתה ל"זרע אנשים" אינה עבור צרכי עצמה, כי אם עבור 'צרכי' הקב"ה בלבד - שיהיה כל חייו מסור ונתון לקב"ה. וכמודגש גם בפירוש חז"ל¹ דבבקשתה "זרע אנשים" ביקשה חנה "אנשים חכמים ונבונים וגדולים וצדיקים, אמרה (חנה) . . שהם יִשְׁמְרוּ שֵׁי הַקַּב"ה".

וזהו הייכות דקריאת הפטרה זו לראש-השנה, וההוראה ממנה בעבודת היום:

הן אמת שפנימיות בקשתו של כל אחד מישראל אודות צרכיו, היא מחמת תשוקת נשמתו להביא לידי פועל את רצון ה' (כמבואר לעיל); אך אין די בכך שפנימיות האדם היא כדבעי, אלא צריך להביא זאת גם בגילוי.

ולזאת, בעת שעומד האדם לבקש על צרכיו בראש-השנה, ישנו 'עלי הכהן' שבנפשו הגוער בו: "עד מתי תשתכרין!" כיצד מסוגל הנך לעסוק בעת הכתרת המלך, בענייני עולם הזה וצרכיך האישיים?!

וטענתו זו של עלי גופא, מעוררת ומגלה באדם שאכן בקשתו עבור צרכיו הגשמיים, אינה בסתירה להכתרת המלך, אלא אדרבה, מקורה הוא בפנימיות נפשו - כתשובתה של חנה (שקיבלה עלי): "ואשפוך את נפשי לפני ה'";

כי דווקא בשעת העמידה בתכלית הביטול "לפני ה'" ופעולת ה"תמליכוני עליכם" - אז יש לבקש אודות הצרכים הגשמיים בבני חיי ומזוני רויחי, "ונתת לאמתך זרע אנשים" - בכדי לגלות בהם ועל-ידם את ה"תמליכוני עליכם" בכל העולם, "מלוך על העולם כולו בכבודך".

וכשם שמענה חנה תירץ לגמרי את טענת עלי, ועד שאדרבה, הסכים עמה - עד לנתינת ברכתו והבטחתו "ואלקי ישראל יתן את שלתך אשר שאלת מעמו" - כך ממלא הקב"ה את בקשתו של כל אחד מישראל, לשנה טובה ומתוקה, כפשוטה - בטוב הנראה והנגלה, בבני חיי ומזוני - ובכולם - רויחי.

אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, מְלוֹךְ עַל כָּל הָעוֹלָם כְּלוּ בְּכַבּוֹדְךָ,
וְהַנְּשֵׂא עַל כָּל הָאָרֶץ בִּיקְרָךְ, וְהוֹפֵעַ בְּהַרְר גְּאוֹן עֵינְךָ עַל
כָּל יוֹשְׁבֵי תֵבֵל אֶרֶץ, וַיֵּדַע כָּל פֶּעוּל, כִּי אַתָּה פִּעְלָתוֹ,
וַיִּבֶן כָּל יְצוּר, כִּי אַתָּה יִצְרָתוֹ, וַיֹּאמֶר כָּל אֲשֶׁר נִשְׁמָה
בְּאִפּוֹ, ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מֶלֶךְ, וּמַלְכוּתוֹ בְּכָל מְשָׁלָה . .
בְּרוּךְ אַתָּה ה', מֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ, מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל וַיּוֹם
הַזְּכוּרֹן:

תפילת ראש השנה

עיונים וביאורים

"תמליכוני" - עניינו העיקרי של ר"ה

מתוכן ועניין ברכת 'קדושת היום' בתפילות ראש השנה, יכולים אנו ללמוד אודות מהותו ותוכנו הכללי של ראש השנה.

דהנה, המעיין בתורת היום דראש-השנה בדברי רז"ל, יעלה באמתחתו כמה וכמה עניינים כלליים האמורים אודות מהות יום ראש-השנה ועבודתו.

אמנם, מתוכן התפילה כאן חזינן שעיקרו ומהותו של יום, ועבודתם העיקרית של ישראל בו, היא בעניין אחד מיוחד - "תמליכוני עליכם", אשר ברכה זו כולה עוסקת בעניין מלכותו של הקב"ה: "מלוך על העולם כולו בכבודך . . וידע כל פעול כי אתה פעלתו . . ויאמר כל אשר נשמה באפו ה' אלוקי ישראל מלך ומלכותו בכל משלה". ואף מחתימת הברכה לא נפקד מקום ההזכרה: "מלך על כל הארץ" (וכן הוא בברכת הקידוש וההפטרה).

והיינו, דהגם שבגמרא הזכירו עניין המלכות רק לגבי ברכות 'מלכויות' 'זכרונות' ו'שופרות' שבתפילת מוסף דראש השנה - "אמר הקב"ה, אמרו לפני בראש-השנה מלכויות כדי שתמליכוני עליכם, וזכרונות כדי שיבוא זכרונכם לפני לטובה, ובמה בשופר" (ראש-השנה טו, א. לד, ב). הנה מכך שתיקנו ברכת קדושת היום [אשר היא הברכה העיקרית המיוחדת לראש-השנה, ונאמרת בכל תפילות היום] בעניין ה'מלכויות' דווקא (ולא בעניינים ד'זכרונות' ו'שופרות'), הרי מוכח שזהו עיקרו של יום.

ימים נוראים

יג

ועוד זאת – תקיעת שופר נקראת בפי חז"ל "מצות היום" (ראש-השנה כו, ב). כלומר, המצוה העיקרית המיוחדת לראש-השנה. וגם בה חזינן, שתוכנה העיקרי הוא – פעולת ה"תמליכוני עליכם".

כפי שמבאר רבינו סעדיה גאון (הובא באבודרהם), ש"העניין הראשון" בתוכן המצוה דתקיעת שופר הוא – ש"אנו ממליכים עלינו את הבורא" (וכפשטות לשון רז"ל: "שתמליכוני עליכם . . ובמה? בשופר"). ש"כן עושים המלכים בתחילת מלכותם, שתוקעין לפניהם בחצוצרות ובקרנות, להודיע ולהשמיע בכל מקום התחלת מלכותם" (ראה מלכים-א א, לד).

מכך משמע (וכן מפורש בתורת הקבלה, ראה סידור האריז"ל, פע"ח וכו' בעניין ר"ה), שעניינו העיקרי של ראש-השנה, ועבודתם העיקרית של ישראל בו היא – "תמליכוני עליכם": להמליך ולהכתיר את הקב"ה, למלך עליהם ועל העולם כולו.

על-פי יסוד זה, יתבאר ויתברר בטוב לשון חכמים, באמרם: "דרשו ה' בהמצאו – אלו עשרה ימים שביין ראש-השנה ליום הכיפורים" (ראש-השנה יח, א).

דלכאורה, נושא לשון רז"ל זה ב' משמעויות סותרות:

מחד – משמעות הלשון ("עשרה ימים) שביין ראש-השנה ליום הכיפורים" היא, שראש-השנה ויום הכיפורים אינם בכלל ימי התשובה (ראה הנסמן בשדי חמד כללים מע' הבי"ת כלל עב); ומאידך – היות ומדובר ב"עשרה ימים", בהכרח שאף ראש-השנה ויום הכיפורים בכללם, מאחר ובלעדיהם ישנם רק שבעה ימים! ?

אך על-פי הנ"ל, שעניינו העיקרי של ראש-השנה הוא "תמליכוני עליכם", יש לבאר:

דהנה, הכתרת המלך וקבלת מלכותו היא יסוד ועיקר לקיום המצוות. כמובן בפשטות, אשר קודם קבלת עול המלך, אין אפשרות עבודת קיום מצוותיו. וכמאמר: "קבלו מלכותי ואח"כ קבלו גזירותי" (ע"פ מכילתא שמות כ, ג).

ומובן, שמסיבה זו, קודמת ונעלית הכתרת המלך אף מן עבודת התשובה. כי אף שהתשובה היא למעלה מכל המצוות (אשר לכן, בכוחה לתקן את אשר פגם האדם בהן) – הרי, כיון שעניינה הוא לתקן את אי-קיום ציווי המלך, מה מקום יש לעניין התשובה בטרם שיקבל עליו את עול המלך (וגזירותיו)? !

ולכן, כיון ש'עניין היום' דראש-השנה והעבודה המיוחדת לו, היא פעולת הכתרת המלך – אי אפשר להגדירו כ'יום תשובה' (כימים) "שביין ראש-השנה ליום הכיפורים", המיוחדים עבור עבודת התשובה), מאחר והוא מיוחד עבור עניין נעלה הרבה יותר (וכן הוא לגבי יום הכיפורים, שעניין היום' (הכפרה מצד "עיצומו של יום") נעלה מן עניין התשובה. ראה לקמן עמ' לב).

אלא, שבנוסף לכן, ישנו בראש-השנה גם עניין התשובה – אשר לכן, נכנס אף הוא בכלל מניין ה"עשרה ימים", ימי התשובה.

הרוש ואגדה

במה 'ממליכים' את הקב"ה?

אחד מעניניו העיקריים של ראש השנה הוא, שבו הוא זמן הכתרת הקב"ה למלך, מלך ישראל ומלך העולם. וכמו שמבקשים אנו בתפילה: "מלוך על העולם כולו בכבודך".

ביאור הדברים (הענין הבא לקמן הוא בקיצור רב. ויעיין בדרושי החסידות לראש השנה ביאור הדברים באורך):

מבואר בתורת הקבלה (ראה פע"ח שער ראש השנה, שער הכוונות שם, ובכ"מ), ובארוכה בדרושי החסידות לראש השנה, שמצד עצמו, הרי הקב"ה הוא רם ונישא, ומובדל ומרומם לגמרי מכללות ענין בריאת העולמות והנהגתם. אלא, שעלה ברצונו יתברך להיות 'מלך', וכיון ש"אין מלך בלא עם", לכן ברא הקב"ה את העולמות ומחיה ומקיים אותם. ונמצא, שמדת 'מלכותו' של הקב"ה, היא המקור והסיבה לקיום וחיות כל העולמות כולם.

והנה, בתחילת בריאת העולם, היה 'רצון' זה של הקב"ה למלוך על העולם, מצד עצמו, בחדש חינוס. ולכן ברא הקב"ה את העולם בלא תלות כלל במעשי הנבראים התחתונים. אך מכאן ואילך, 'רצון' זה 'למלוך' על העולמות, הרי הוא תלוי ועומד בעבודת עם ישראל. ובכל ראש השנה, שהוא זמן המשכת חיות מחדשת לכללות העולמות והנבראים, חוזר ו'מסתלק' 'רצון' זה של הקב"ה למקורו, וחיידושו תלוי בעבודתם של ישראל.

ומעתה מובן מה שארז"ל "אמר הקב"ה כו' תמליכוני עליכם" – שבאמת זאת היא עבודת האדם בראש השנה, 'לעורר' מחדש את רצון הקב"ה להיות 'מלך' על העולמות, ולהשפיע מחדש חיות עבור העולמות והנבראים שבהם.

אמנם, כיצד היא הדרך לפעול ולחדש רצון זה?

ביאור הדבר יובן מכפי שהוא ב'מלכותא דארעא' – במלך בשר ודם:

דהנה, מלך אמיתי הוא אדם שהוא נעלה מאוד מן עניני העם והנהגת המדינה, עד אשר ההתעסקות בהנהגת המלכות היא השפלה וירידה עצומה עבורו. וכיון שכך, הרי מצד עצמו אינו חפץ כלל במלוכה, ובכדי לעורר אצלו שיחפוץ למלוך, צריכים לפעולה מיוחדת, פעולת ההכתרה. דכאשר רואה שאנשי המדינה 'מבטלים' עצמם לפניו, ומבקשים ממנו בכל נימי נפשם להיות מלך עליהם ולהנהיגם, הנה התבטלות זאת מעוררת אצלו רצון להיות מלך עליהם.

ועל דרך זה, ועל אחת כמה וכמה, הוא בנמשל ב'מלכותא דרקיעא' – מלכותו של הקב"ה על העולמות והנבראים. דהרי הקב"ה הוא מובדל ומרומם לגמרי מכללות ענין הבריאה, ופשיטא שבכדי לעוררו ברצון להחיות העולמות ולהנהיגם, צריכים לעבודה ופעולה מיוחדת.

וכשם שבמלכותא דארעא, פעולת ההכתרה היא ע"י שהעם מקבלים מלכותו ומבטלים את עצמם אליו מכל וכל, שזה מעורר אצל המלך חפץ ורצון למלוך, כן הוא גם במלכותא דרקיעא, שעבודת בני ישראל בראש השנה היא לקבל על עצמם עול מלכות שמים, ולגלות את ביטולם המוחלט מכל וכל להקב"ה, שזה מעורר אצלו יתברך רצון מיוחד 'למלוך' על העולמות ולהמשיך חיות עבורם למשך השנה הבאה.

והיא היא התפילה העמוקה והבקשה הפנימית "מלוך על העולם כולו":

משמעות בקשה זו היא – נכונות מלאה ומוחלטת להתאים עצמו ל"מלכות הקב"ה", היינו, להשתעבד ולהתמסר כליל להקב"ה, עד שכל האדם כולו וכל אשר לו מוסר הוא אל הקב"ה בלבד. זהו המשמעות האמיתית של "קבלת עול מלכותו יתברך", שהאדם מוסר את עצמו כליל להקב"ה.

ואף שבכל יום יום מקבל האדם על עצמו "עול מלכות שמים" בעת קריאת שמע, אך בכל יום 'קבלה' זו היא ההתחלה של התנהגותו במשך היום, שכל עניניו יהיו מיוסדים ובנויים על "עול מלכות שמים", אך בראש השנה 'קבלה' זו אינה רק על על יום אחד, אלא על כל השנה, ואינה רק על פעולות האדם, אלא על כל מהותו – שהאדם מתבטל לגמרי אל הקב"ה ומוסר אליו ית' את עצמו כליל, עד שמרגיש שכל ענינו הוא רק להיות 'עבד מלך'.

וע"י בקשה ו'קבלה' זו, מעוררים מחדש את רצון הקב"ה ל"מלוך על העולם כולו", ובזה ממשיכים חיות מחודשת על כל השנה לכל העולמות כולם.

(עי'פ אגרות קודש הכ"ה עמ' רמט ואילך)

תורת חיים

יסוד לעבודת כל השנה

עיקר העבודה בראש השנה, היא "כדי שתמליכוני עליכם" – מה שישראל מכתירים את הקב"ה למלך, ומקבלים עליהם עול מלכותו ית'.

וקבלת עול זו דראש השנה, היא היסוד' לקיום כל התורה ומצוותיה במשך כל השנה:

דהנה, ראש השנה נקרא בשם 'ראש' השנה דווקא, ולא 'תחילת' השנה – מאחר ובאמת אין הוא רק יום המציין את מועד תחילת השנה, אלא הוא יום בעל תוכן מיוחד המתבטא בכך שהוא 'ראש' השנה.

ומבואר בזה (לקוטי תורה ר"פ תבוא. עטרת ראש בתחילתו), שראש השנה הוא בדוגמת הראש דגוף האדם: כשם שהראש – חיות כל האברים כלולה במוח שבו, וממנו נמשכת היא לכל

האיברים – כן גם 'ראש' השנה, כלולה בו בהעלם חיות כל ימי השנה הבאה, וממנו נחלקת אחר כך החיות בגלוי לימים הפרטיים.

ונמצא, שעבודת כל ימות השנה, הרי היא מונהגת מה'ראש' – קבלת העול דראש השנה.

(ספר השיחות תשמ"ח ח"ב עמ' 600)

ראש השנה ב'קיצור'

הקיצור ונקודת התמצית של כל ארבעים ושמונה השעות של ראש-השנה הם – ב' נקודות: נקודה למטה ונקודה למעלה.

הנקודה למטה היא – שיהודי משעבד עצמו להקב"ה בקבלת-עול מצד עניין המלכות; והנקודה למעלה היא – זה שהקב"ה משעבד עצמו, כביכול, לבני ישראל, ואומר "ונתתי גשמיכם בעתם גו'" (בחוקתי כו, ד), וכל הענינים האמורים בפרשה.

(לקוטי שיחות ח"ב עמ' 406)

"עבד מלך – מלך!"

על ידי הכתרת המלך ו"תמליכוני עליכם", נעשה היהודי ל"עבד מלך – מלך" (פרש"י דברים א, ז), הוא וכל השייך לו מופרש מכל הנבראים ומתרומם לדרגת "מלך".

[ופשוט, שהדבר בא בד בבד עם שלילה מוחלטת של גאווה, שכן הוא יודע וחדור בהכרה, כי מה שהוא "מלך" זהו רק מפני היותו עבד אמיתי של המלך, שאינו מציאות לעצמו אלא בתכלית הביטול לאדונו!].

ולמעשה בפועל, שהוא העיקר:

כאשר אדם יודע שהוא "עבד מלך – מלך", מובן אצלו מאליו ש"כל מעשיך לשם שמים", וקיום המצוות בהידור נעשה אצלו כדבר פשוט. ואף אם נתקל בקשיים – ודאי יתגבר עליהם (דהרי "אמר מלכא – עקר טורא!" (ב"ב ג, ב)). שכן הוא יודע שהוא "עבד מלך – מלך" ולפיכך יפעל בהתאם לכך.

(לקוטי שיחות ח"ב עמ' 616)

וְנֹאמֵר, לֹא הִבִּיט אֶוֹן בֵּי־עֵקֶב, וְלֹא רָאָה עֶמְלָל בְּיִשְׂרָאֵל, ה' אֶלְקִינוּ עִמּוֹ, וְתִרְוַעַת מֶלֶךְ בּוֹ: וְנֹאמֵר, וַיְהִי בְיִשְׂרָוֹן מֶלֶךְ בְּהַתְּאַסֵּף רָאשֵׁי עַם יַחַד שְׁבֹטֵי יִשְׂרָאֵל: וּבְדַבְּרֵי קִדְשׁךָ פָּתוּב לֵאמֹר, כִּי לֹה' הַמְּלוּכָה וּמִשְׁלַל בְּגוֹיִם: וְנֹאמֵר, ה' מֶלֶךְ גְּאוֹת לְבֶשׁ, לְבֶשׁ ה' עוֹז הַתְּאַזֵּר, אֵף תִּבּוֹן תִּבְלַל בְּל תִּמּוֹט . . וּבַתּוֹרַתְךָ פָּתוּב לֵאמֹר שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד:

פסוקי מלכויות - מוסף לראש השנה

עיונים וביאורים

חתימת המלכויות - בפסוק שאין מפורש בו מלכות?

חתימת פסוקי ה'מלכויות' (במוסף ראש-השנה) היא בפסוק "שמע ישראל ה' אלוקינו ה' אחד", בו לא נתפרש אמנם עניין המלכות, אך "מלכות הוא ענינו אע"פ שאין בו זכר מלכות" (רמב"ם הל' שופר פ"ג ה"ט).

ולכאורה הוא מילתא דתמיהא - מדוע בחרו לַחַתוּם את פסוקי המלכויות ("הכל הולך אחר החיתום" (ברכות יב, א)) בפסוק זה, ולא בפסוק שמפורש בו עניין המלכות? ויש לבאר:

מטרת אמירת פסוקי מלכויות היא - "אמרו לפני מלכויות כדי שתמליכוני עליכם" (ראש השנה טז, א. לד, ב). ומבואר בזה, שעבודתם של ישראל 'להמליך' את הקב"ה ("תמליכוני עליכם") היא - לקבל את עול מלכותו, ועד לאופן שמבטלים עצמם אליו - כאילו אינם רשות ומציאות לעצמם, אלא יעשה בהם המלך ככל שיחפוץ (נתבאר לעיל בארוכה).

וכיון שעניין המלכויות הוא - ביטול מציאות העם כלפי המלך, נמצא דאדרבה - שלמות עניין המלכויות היא בפסוק "שמע ישראל" דווקא:

תוכן הפסוק "שמע ישראל . . ה' אחד" הוא - אחדות השם. כלומר, הקב"ה הינו המציאות האמיתית היחידה, וממש אין עוד כל מציאות מלבדו (- כי כיון שמציאות כל הנבראים תלויה בו, שהוא המהווה ומחיה אותם - אין הם נחשבים כמציאות בפני עצמם, אלא חלק ממציאות הבורא (מבואר בארוכה בתנאי, בשער היחוד והאמונה)).

וכיון שכן, הרי זוהי תכלית השלמות האפשרית בביטול העם אל המלך: דמלכתחילה אינם מציאות בפני עצמם, אלא ישנה כאן רק למציאות המלך! משא"כ שאר פסוקי המלכויות, בהם נזכר עניין המלכות כפשוטו (כפי שהוא, להבדיל, במלך בשר ודם) – הרי סוף סוף העם הם בעלי מציאות לעצמם, אלא שמכניעים ומבטלים עצמם למלך.

ובזה מובן, שהפסוק "שמע ישראל", הוי באמת חתימת – גמר ושלמות – עניין המלכויות.

(ספר השיחות תשמי"ח ח"ב עמ' 602 ואילך)

הרוש ואגדה

"יחד שבטי ישראל!"

בפסוקי מלכויות אומרים "ויהי בישורון מלך בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל". ויש לבאר כתוב זה ע"פ דרך החסידות:

עיקר ענינו של ראש השנה הוא מה שישראל מכתירים את הקב"ה למלך עליהם (כמו שנבאר לעיל בארוכה על הפיסקא "מלוך על העולם כולו בכבודך"), וזהו מה שנאמר "ויהי בישורון מלך", שהוא עניין מלכותו של הקב"ה שמתחדשת בראש השנה (ראה לקו"ת ריש פ' נצבים). וממשיך בכתוב ואומר, שבכדי שתתקבל בקשת עם ישראל, ויתרצה השי"ת למלוך עלינו, הרי זה ע"י ש"בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל", "שכולם מתאספים יחד להיות לאחדים כאחד" (ל' רבינו הזקן בלקו"ת שם).

כדי להבין עניין זה, נקדים משל מכפי שהוא, להבדיל, אצל מלך בשר ודם:

אדם מורם מעם ובעל חושים וכשרונות נעלים, אין לו רצון להשפיל עצמו להנהיג מדינה, ולעסוק ולהתעניין בדברים פעוטים ופחותי הערך. ואם רוצים לעורר בו רצון להיות "מלך" הרי זה רק אם הוא רואה את אנשי המדינה מתבטלים לפניו, ומבקשים אותו בכל נימי נפשם שהוא יהי' מלכם. ורק "התבטלות" כזו מעוררת אצל אדם כזה רצון להיות מלך.

והנה, כאשר 'מתבטלים' אנשי המדינה ומבקשים שיקבל את המלוכה, הנה בעת כזו כל אנשי המדינה שווים, מבלי הבט על החילוקים בין איש לרעהו, בשכלם, רגשותיהם, ושאר החושים והכשרונות שלהם. ואף אם אחד ראוי להיות שר, והשני הוא איש פשוט ביותר, הנה כיון שעוסקים הם ב'ביצוץ' מציאותם כלפי המלך, אזי שווים הם ואין נרגש החילוק בין אחד לשני.

רק אחרי שהמלך מקבל בקשתם ונעשה מלך עליהם, אזי 'מתחלקים' הם איש מרעהו, שהבעל כשרונות עובד את המלך כשר, והאיש פשוט כחייל רגיל. אך בעת ההכרתה, כאשר מקבלים עליהם עול מלכותו ומתבטלים לפניו, הרי כולם מתבטלים לפניו באופן שווה, ואם השר מרגיש את מעלתו על האיש פשוט, הרי זה סימן שלא התבטל לגמרי למלך, ו'חסר'

אצלו בקבלת עול המלך.

וכיון שקבלת המלך את בקשת ההכתרה תלויה בביטול אנשי המדינה כלפיו, נמצא, שתנאי ועניין עיקרי בקבלת בקשת ההכתרה הוא, שיתבטלו החילוקים בין איש לרעהו, ויעמדו כולם באופן שווה בקבלת עול ובביטול גמור למלך.

וככל המשל הזה כן הוא ב'מלכותא דרקייעא' – דאף שישנם חילוקים בין איש לרעהו בעבודת השי"ת, והאחד הוא בבחינת "ראשיכם שבטיכם" והשני בבחינת "חוטב עציך ושואב מימך" וכיו"ב, הנה כל חילוקים אלו הם רק במשך השנה, שאזי עובדים את הקב"ה, כל חד לפום שיעורא דילי'.

אך בראש השנה, כאשר מבקשים מהקב"ה שימלוך עלינו, ומכתירים אותו ית' למלך – הנה אם רוצים שיהי' "בישורון מלך", הרי זה תלוי ועומד בקבלת עול מלכות שמים, ושיהיו בטלים לגמרי לגבי קדושתו ית'. וכאשר עומדים ברגש של 'קבלת עול' ו'ביטול' גמור, הרי "יחד שבטי ישראל" – מתבטלים כל החילוקים בין איש לרעהו, וכל ישראל "מתאספים יחד להיות לאחדים כאחד".

(עי' לקוטי שיחות ח"ד עמ' 164 ואילך. ועוד)

תורת חיים

"ללמדך" דרכי אדם הראשון

עניין 'מלכות ה'" אותו אנו פועלים בראש השנה, היה כבר החל מראש השנה הראשון, ביום השישי למעשה בראשית – יום בריאת האדם. וכמסופר בדברי חז"ל (פרקי דרבי אליעזר פי"א), שתיכף ביום בריאתו דרש אדם הראשון מכל הברואים והכריז לפניהם: "בואו נשתחוה ונכרעה נברכה לפני ה' עושנו" ! – והיינו, שהכיר, ופעל גם על העולם כולו שיכיר בכך שישנו ה' עושנו", ובכך שצריך להתבטל ולהשתחוות לפניו.

הנהגה זו עודנה ממשיכה, וצריכה לחדור גם בחיינו עתה. כמוכח מן 'שיר של יום' דיום השישי, אותו קבעו לומר מדי שבוע בשבוע במשך כל השנה – 'ה' מלך גאות לבש" (סוף מס' תמיד ובפיה"מ שם); כי זו היתה פעולתו של אדם הראשון ביום זה (יום השישי – יום בריאתו), שהכיר תיכף עם בריאתו במלכותו של הקב"ה, ורומם את עצמו – ואת כל העולם כולו עימו – להיות בטל אל ה' עושנו, מלך כל הארץ.

והנה, בריאת האדם נבדלת משאר הנבראים בכמה דברים, ובמיוחד – בכך שנברא יחידי, דלא כשאר הנבראים שנבראו מלכתחילה במספר רב.

אוצרות המועדים

ומכך יש לנו ללמוד הוראה ועידוד בעבודה האמורה. כי דבר זה מורה ומדגיש, דגם איש אחד ויחיד, יש בידו היכולת להביא את הבריאה כולה אל תכליתה ושלמותה, כשם שעשה אדם הראשון שהכריז ואף פעל אצל כל ברואי העולם: "בואו נשתחוה ונכרעה נברכה לפני ה' עושרנו".

ואל יאמר אדם, כי זהו דבר מיוחד לאדם הראשון, ואין שייך ללמוד מכאן הוראה בעבודתנו אנו – דכבר הורונו חז"ל (משנה סנהדרין ספ"ד): "לפיכך נברא האדם יחיד, למדך. . . נפש אחת מישראל כאילו. . . עולם מלא". כלומר: מה שברא הקב"ה את האדם יחיד דווקא – הרי זה גופא נעשה בכדי להורות לנו וללמדנו כי אף הנהגתנו צריכה להיות באופן כזה.

הוי אומר:

כל יהודי ויהודי, גם בזמננו זה, באיזה מקום שיהיה ובאיזה מעמד ומצב שבו הוא נמצא – יש לו את היכולת המלאה (וממילא – גם החובה לנצלה) לפעול בעצמו להשיג את השלמות הכי עליונה, של ביטול וקבלת עול מלכותו של הקב"ה. ולא בעצמו לבד, אלא גם בעולם שסביבו, שיכיר וירגיש כי "ה' מלך גאות לבש".

יום ראש-השנה, אותו יום בו נברא האדם הראשון יחיד בעולמו – הוא המזכיר לכל יהודי אודות חובתו זו:

יום ראש-השנה – הוא היום המודיע את חוסר האמת בתירוציהם של אותם שאין ממלאים את חובתם זו, באמרו ש'אי אפשר לשנות את העולם', או – שהוריהם לא הכינו אותם לכך בחינוך המתאים, או – דהעולם גדול כל כך והוא אינו אלא אחד ויחיד, ואיך יכול לפעול בו מאומה?

יום ראש-השנה – אף נותן את הכוחות למלאות את חובתנו זו: ביום זה מתחדשת הבריאה כולה; יום זה פותח שנה חדשה ונותן כוחות חדשים ו'רעננות' חדשה – כשם שהיה בראש-השנה הראשון, בו נברא האדם בכוחות חדשים, שבהם הצליח להביא את כל הבריאה להשתחוות לפני ה'.

(לקוטי שיחות ח"ט עמ' 438)

מִרְאשִׁית בְּזֹאת הַיּוֹדְעֵת, וּמִלְפָּנִים אוֹתָהּ גְּלִיתָ. זֶה הַיּוֹם
תַּחֲלֵת מַעֲשֵׂיךְ, זְכָרוֹן לַיּוֹם רֵאשׁוֹן. כִּי חוֹק לְיִשְׂרָאֵל
הוּא מִשְׁפָּט לְאַלְקֵי יַעֲקֹב:

פסוקי זכרונות - מוסף לראש השנה

עיונים וביאורים

ראש השנה - "תחילת מעשיך"?

בנוסח התפילה כאן, המיוסד על לשון הגמרא (ר"ה כז, א), מוכתר ראש-השנה בתואר "זה היום תחילת מעשיך".

והנה, ידועה הקושיא (ראה לקוטי תורה ניצבים מז, ג. ועוד): הלא תחילת הבריאה היתה ביום כ"ה באלול (ויק"ר רפכ"ט), וראש-השנה הוא יום השישי לבריאה - וכיצד אמרינן שביום ראש-השנה הוא "תחילת מעשיך"?

וביאררו בזה (ליסוד הדברים ראה בחיי בראשית א, ג. ר"ן לר"ה טז, א. חדא"ג מהרש"א לר"ה כז, א. מאמרי חסידות ד"ה זה היום) - דיום השישי לבריאה נקרא "תחילת מעשיך", כיון שבו נברא האדם. והיינו מפני שהאדם הוא שלימות הבריאה, כיון שהוא המביא את כל חלקי הבריאה אל שלמותם ומילואם.

דהנה, אמרו רז"ל (אבות בסופה) "כל מה שברא הקב"ה בעולמו לא בראו אלא לכבודו". והיינו, שמטרת ותכלית הבריאה היא - שבעולם וכל הברואים שבו, יהיה ניכר באופן גלוי שהם שייכים לקב"ה, וכל עניינם ומטרתם הוא - "לכבודו" ית'. ודבר זה, נפעל ע"י האדם, באמצעות עבודתו ופעולתו בענייני העולם, באופן המתאים לרצונו של הקב"ה.

וכיון שכן, נמצא, שרק ביום השישי לבריאה, באו כל הנבראים לשלימותם ומילואם. כי רק אז נברא האדם, שביכולתו לפעול בהם את שלימותם - שיהיה ניכר בהם שהם לכבודו ית'.

אמנם, עדיין אפשר להקשות, שאכן ביום השישי הותחלה שלימות הבריאה, אך כיצד מתיישב זה בלשון "תחילת מעשיך" (ולא "תחילת שלימות מעשיך" וכיו"ב)?

ויש לבאר, דלשון "מעשה" הוא תואר המורה על שלימות. דהנה, רואים אנו בענייני בני אדם, ששלימות כל דבר הוא דווקא בעת שבא לידי מעשה ופועל [וכן הוא גם למעלה, בעולמות הרוחניים – שגמרם ושלימותם הוא דווקא בעולם ה'עשיה' – עולם המעשה]. ולכן קראו ליום השישי לבריאה, בו נברא האדם, בשם "תחילת מעשיך" – כי באמת זהו היום בו הותחלה שלימות כל הנבראים.

ויש לבאר אף בעומק יותר – דכיון ששלימות כל הנבראים תלויה במעשי האדם, הרי בעת שנברא האדם, פעל בעבודתו שלימות גם במציאותם של הנבראים כפי שהיו בימים שקדמו לבריאתו. כי כידוע, יש בכח עבודת האדם להשפיע ולשנות אף מאורעות שהיו בעבר (וכמו "השב מאהבה" ש"נעקר עווננו מתחילתו" (פרש"י יומא פו, א), וכמו "חכם עוקר הנדר מעיקרו" (כתובת עד, ב)).

ולפי זה מבואר, שבאמת יום השישי לבריאה הוא ממש "תחילת מעשיך" (כפשוטו – תחילת כל המעשים) – כי גם במעשים שקדמו לבריאת האדם, נפעל חידוש ועליה (אף במציאותם כפי שהיו בימים הקודמים לכן) ביום זה, בו נברא האדם והתחילה עבודתו בעולם.

(ספר המאמרים מלוקט תשרי עמי 41)

דְּרוֹשׁ וְאִגְדָּה

"לא אד"ו ראש" – הרי ר"ה הראשון היה ביום שישי?

בנוגע להאמור כאן "זה היום תחילת מעשיך, זכרון ליום ראשון" מבואר בתורת החסידות (ראה אור התורה ר"ה (לכ"ק אדמו"ר הצמח צדק) כרך ה ע' ב'עז), שבמאמר זה מבואר מהו עניינו של ראש השנה, ונחלק הוא לב' חלקים: "זה היום תחילת מעשיך" – קאי על ראש השנה כפי שהוא עתה, ו"זכרון ליום ראשון" – קאי על ראש השנה כפי שהיה בתחילת הבריאה, שאז היה הוא באופן אחר, כדלקמן.

ותחילה נקדים מילתא דתמיהא שמצינו בנוגע לקביעות ראש השנה בפעם הראשונה:

דהנה, בנוגע לקביעות ימי ראש השנה, ידוע הכלל (רמב"ם הל' קידוש החודש פ"ז. טושו"ע אר"ח סתכ"ח) "לא אד"ו ראש" – (לעולם אין ראש השנה חל בימים ראשון, רביעי ושישי). ועפ"ז תמוה – הלא ראש השנה הראשון (יום ברוך אדם הראשון) היה ביום השישי? ! [נאף שהכלל "לא אד"ו ראש" שייך לקביעות ש"פ החשבון, משא"כ בזמן שהיו מקדשים ע"פ הראיה – הנה לדעת הרס"ג (הובא ביסוד עולם שער ד פ"ו) גם בזמן שמקדשים ע"פ הראיה, עיקר הקביעות מן התורה היא ע"פ החשבון].

והביאור בזה, יובן ע"פ ביאור החילוק בין ראש השנה דעתה ודתחילת הבריאה:

ראש השנה כפי שהוא עתה, הרי הוא יום הדין. בו תלויה ועומדת המשכת החיות לעולם

ימים נוראים

כג

לימי השנה הבאה, במעמדם ומצבם הרוחני של ישראל ועבודתם. ולזאת "זה היום תחילת מעשיך" (ראש השנה) הוא יום א' בתשרי דווקא, אף שהוא היום השישי לבריאה (ולא "תחילת" הבריאה, בכ"ה באלול) – כיון שהוא יום בריאת האדם, שבעבודתו תלויה המשכת החיות הנ"ל (ראה גם לעיל ב'עיונים וביאורים').

אולם ראש השנה הראשון, כפי שהיה בתחילת הבריאה, היה באופן אחר. כי כללות הבריאה וההמשכה אז לא היתה תלויה בעבודת האדם (דהלא האדם טרם היה בעולם בעת שהחלה הבריאה), אלא רק מצד חסדו של הקב"ה, "כי חפץ חסד הוא". דרצונו ית' היה להשיע' ולברוא את העולם, רק מצד חסדו וטובו, בלא כל סיבה (עבודת האדם) שתביא לכך. ולזאת, ראש השנה דעתה הוא רק "זכרון ליום ראשון".

והנה, הסיבה לכך ש"לא אד"ו ראש", אינה מבוארת בדברי הרמב"ם. דבבארו עניין זה ("לפיכך עשו יום קביעה ויום דחיה כדי לפגוע ביום הקיבוץ האמיתי" (שם ה"ז)), לא ביאר טעמו – מדוע קבעו את 'ימי הדחיה' לימים אלו דווקא ולא בימים אחרים (וכפי שהשיג הרמב"ם)? ויש לבאר – שהטעם האמיתי בזה הוא על-פי קבלה, כדלקמן; והרמב"ם, עם היותו מקובל גדול (כידוע בשם הבעש"ט), לא ביאר הטעם מפני שנזהר מלגלות דברי קבלה אפילו ברמז (ראה ספר השיחות קיץ היש"ת עמ' 41 ובהערה שם (וש"נ)).

דנהה, ראש השנה הוא יום הדין ומשפט (ובפרט יום א' דראש השנה, שהוא "דינא קשיא" (פע"ח שער ר"ה פ"א-ב)), והוא יום קבלת עול המלך – שהם דברים השייכים לאופן ההנהגה מידת הגבורה; לכן, קבעו שלא יחול ראש-השנה בימי אד"ו דוקא – מאחר והם שייכים למידה ההפכית, מידת ה'חסד': יום ראשון – הוא כנגד מידת החסד, הספירה הראשונה; יום רביעי – כנגד מידת הנצח (הספירה הרביעית), שהיא 'ענף' למידת החסד. ויום שישי – הרי נאמר בו (בבריאה) פעמיים "טוב", שזה מורה על חסדים.

ועל-פי זה מבואר שפיר, מדוע ראש-השנה הראשון, יכול היה להיות ביום השישי:

כי מה שראש-השנה עכשיו שייך למידת הגבורה, הוא משום שקבע הקב"ה שהמשכת החיות וההשפעה עבור השנה החדשה, תהיה תלויה בעבודת האדם (שזהו תוכן עניין הדין ומשפט, כנ"ל); משא"כ ראש השנה הראשון, תחילת בריאת העולם – דאז היתה כללות הבריאה וההמשכה רק מצד חסדו של הקב"ה, "כי חפץ חסד הוא" (כנ"ל), הרי הוא שייך למידת ה'חסד', ולכן היתה קביעותו ביום השישי – השייך לחסדים.

(ע"פ ספר המאמרים מלוקט תשרי עמ' 41. תורת מנחם-התוועדות ח"ב עמ' 3)

תורת חיים

עיקר ושלמות הבריאה: ה'אדם' שבאדם

קביעות ראש-השנה (יום "תחילת מעשיך") אינה ביום הראשון למעשה בראשית, אלא ביום השישי, יום בריאת האדם; כי אף שכל הברואים שבעולם - דומם, צומח וחי - קדמו לבריאתו, לא נשלמה תכליתם וצביונם עד שנברא האדם, שלימות ותכלית הבריאה.

האדם הוא "עולם קטן" (תנחומא פקודי ג. ת"ז סט ק, ב). וראה אדר"נ פל"א), וכשם שהוא בכללות הבריאה, כן הוא גם באדם עצמו:

במשך ימי חייו מתהלך ועולה האדם ממדרגה למדרגה: בתחילה הוא במדרגת 'דומם', אחר כך במדרגת 'צומח' ו'חי', ובאחרונה - כשעומד על דעתו ושכלו והרוחניות שבו - מגיע למעלת 'אדם'; וגם כאשר בא למעלת אדם, הנה באורח חייו ומעשיו ישנם גם כן מדרגות אלו: חלק מזמנו - משתווה הוא לדומם, כמה שעות ביום - פעולותיו בדוגמת פעולות הצומח והחי, ורק חלק ממעשיו מעיד על מעלת האדם, נברא שכלי ורוחני, גוף ונשמה שהיא "חלק אלקה ממעל ממש" (תניא רפ"ב).

ולזאת מלמדנו ראש השנה - כי עיקר ושלמות הכל הוא ה'אדם': מעלת ה'אדם' שבאדם עצמו;

ועוד זאת - השלמות שהביא אדם הראשון בבריאה, היא בכך שפעל לרומם אף את שאר חלקי הבריאה (כסיפור חז"ל (פדר"א פי"א), שתיכף לבריאתו הכריז לכל הברואים: "בואו נשתחוה כו' לפני ה' עושנו"); וכן הוא ב'עולמו' הפרטי של כל אחד: רק כאשר מזכך ומגביה גם את חלקי חייו ופעולותיו בהם משתווה לחי, צומח ואפילו דומם, עד שגם הם נעשים חדורים ברוחניות וקדושה - רק אז הוא אדם באמת, נברא אשר כולו אומר: "בואו נשתחוה . לפני ה' עושנו" - על ידי אורח חיים בדרך התורה והמצוה אשר נתן לנו ה' עושנו.

אֶתְּהָ נְגַלִּיתָ בְּעֵנֶן כְּבוֹדְךָ עַל עַם קָדְשְׁךָ לְדַבֵּר עִמָּם.
 מִן הַשָּׁמַיִם הִשְׁמַעְתָּם קוֹלְךָ, וְנִגַּלְתָּ עֲלֵיהֶם בְּעַרְפְּלֵי
 טַהַר. גַּם כָּל הָעוֹלָם כָּלוּ חָל מִפְּנֵיךָ, וּבְרִיּוֹת בְּרֵאשִׁית
 חָרְדוּ מִפָּנֶיךָ, בְּהִגְלוֹתֶיךָ מִלִּפְנֵינוּ עַל הָרָר סִינֵי לְלַמֵּד לְעַמְּךָ
 תּוֹרָה וּמִצְוֹת. וַתִּשְׁמִיעַם אֶת הוֹד קוֹלְךָ, וְדַבְּרוֹת קָדְשְׁךָ
 מִלְּהַבּוֹת אֵשׁ. בְּקוֹלוֹת וּבְרָקִים עֲלֵיהֶם נִגַּלְתָּ, וּבְקוֹל
 שׁוֹפָר עֲלֵיהֶם הוֹפַעְתָּ. . . וּבְדַבְּרֵי קָדְשְׁךָ כְּתוּב לְאֹמֹר . . .
 תִּקְעוּ בַּחֲדָשׁ שׁוֹפָר בְּכֶסֶף לְיוֹם חֲגֵנוּ”

פסוקי שופרות - מוסף לראש השנה

עיונים וביאורים

”זבמה בשופר” – בתקיעה או בפסוקי שופרות?

בנוגע לכללות אמירת פסוקי שופרות, איתא במס' ר"ה (קרוב לסופה) "אמר רבה אמר הקב"ה אמרו לפני בר"ה מלכיות זכרונות ושופרות. מלכיות כדי שתמליכוני עליכם, זכרונות כדי שיבא לפני זכרוניכם לטובה, ובמה בשופר".

והנה, כפי שלומדים בפשטות, סיום המאמר "ובמה בשופר" קאי על תקיעת שופר, שהתקיעה בשופר היא הפועלת את ה"תמליכוני עליכם" ו"שיבוא לפני זכרוניכם לטובה".

והקשה הריטב"א (בחיידושו לר"ה טז, א), שא"כ נמצא ש"עדיין לא נתן טעם לפסוקי שופרות", שהרי טעם אמירת מלכיות וזכרונות היא כדי "שתמליכוני עליכם" ו"שיבוא לפני זכרוניכם לטובה", אך לכאורה לא נתן כאן טעם לאמירת פסוקי שופרות.

ובריטב"א תירץ (לפי אופן אחד) - ש"ובמה בשופר" קאי על פסוקי שופרות, ש"ברכת השופרות היא ע"ש השופר, שאף כשאין לו שופר יהא מזכירו וקובע לו ברכה. וכך לשון התוספתא: שופרות כדי שתעלה תפלתכם בתרועה, כלומר בהזכרת תרועה". והיינו, ש"ובמה בשופר" פירושו, שע"י אמירת פסוקי שופרות עולות התפלות דמלכיות וזכרונות לפני הקב"ה. ולכאורה תירוץ זה תמוה - שהרי באם מפרשים ש"ובמה בשופר" קאי על פסוקי שופרות,

נמצא לפי זה שהתפילות דמלכיות וזכרונות עולות לפני הקב"ה ע"י פסוקי השופרות, ודבר זה הוא תמוה, כי בפשטות עיקר הפעולה של עניין השופר הוא ע"י תקיעת השופר ולא ע"י אמירת פסוקי שופרות?

ויש לבאר זה בהקדים ביאור עניין אמירת פסוקי מלכיות וזכרונות, שבאמירתם פועלים "תמליכוני עליכם" וש"יבוא לפני זכרוניכם לטובה", דיש לבאר זה בשני אופנים:

א) אמירת הפסוקים היא הפועלת שימלוך הקב"ה על ישראל ויזכרם לטובה, והוא ע"ד "כל העוסק בתורת כו' כאילו הקריב כו'" (מנחות בסופה); או י"ל ע"פ המבואר בחז"ל (שמו"ר פ"ל ט) עה"פ מגיד דבריו ליעקב גו', שהקב"ה מקיים (כביכול) מה שכתוב בתורתו, ואמירת פסוקי מלכיות וכו' הוי קיום "פסק דין" התורה שצ"ל עניין המלכות ועניין הזכרון (ראה בזה סידור עם דא"ח רלח, ב. המשך וככה תרל"ז פפ"ב). ונמצא, שפסוקי התורה הם הפועלים את המלוכה והזכרון.

ב) עצם העניין ד"תמליכוני עליכם" ו"יבא לפני זכרוניכם כו'" נפעל ע"י בקשת ותפלת בניי - "מלוך על העולם וכו'", "זכרנו וכו'" - ואמירת פסוקי מלכיות וזכרונות היא רק להביא "ראי" מן התורה על ענינים אלו.

ואחד החילוקים בין שני אופנים אלו הוא לעניין פסוקי שופרות כי זה פשוט, שעיקר הפעולה של עניין השופר אינה ע"י אמירת פסוקי שופרות, אלא ע"י תקיעת שופר, כנ"ל.

וא"כ, אם נפרש כאופן הא', שאמירת פסוקי מלכיות וזכרונות היא הפועלת המלכת הקב"ה ועליית זכרונו לפניו, יוקשה לכאורה מדוע אומרים פסוקי שופרות, הרי הפעולה של שופר לא נפעלת ע"י אמירת הפסוקים אלא ע"י התקיעה!

אך באם נפרש כאופן הב', שגם אמירת פסוקי מלכיות וזכרונות אינה אלא להביא "ראי" על הבקשה והתפלה ד"תמליכוני . . יבא לפני זכרוניכם" - הרי ברור שיש טעם גם לאמירת פסוקי שופרות, שאינה לפעול את הפעולה של "שופר" אלא להביא ראי' מן התורה על פעולה זו.

על פי כל זה מבואר תירוצו של הריטב"א באופן נפלא:

מכיון שבפ"ת עניין אמירת הפסוקים אינו לפעול את המלוכה והזכרון אלא להביא ראי' מן התורה על ענינים אלו, לכן גם "ובמה בשופר" מתפרש כטעם על אמירת פסוקי שופרות, שהוא להביא ראי' מן התורה על פעולת עניין השופר. והגם שעיקר פעולת השופר היא ע"י תקיעת השופר, מ"מ אפשר לפרש כן, כי הרי כנ"ל, גם באמירת מלכיות וזכרונות אין הכוונה שהם הפועלים את המלוכה והזכרון, אלא אמירתם הוי ראי' מן התורה לעניין זה, וא"כ, גם באמירת פסוקי שופרות הוא כן, שאמירתם הוא להביא ראי' מן התורה על עניין השופרות.

ועפ"ז יוצא חידוש נפלא, שאין צריך להוציא את התיבות "ובמה בשופר" מפשוטם ולפרש דקאי על אמירת פסוקי שופרות בלבד, ולא על התקיעה בשופר, אלא גם לפירוש זה "במה בשופר" קאי על התקיעה בשופר, והיינו, שמלוכת הקב"ה וזכרון בני ישראל נפעלים ע"י

התקיעה בשופר; ומ"מ הוי "במה בשופר" טעם לאמירת פסוקי שופרות, כי כשם שאמירת מלכיות וזכרונות אינה לפעול את המלוכה והזכרון אלא להביא רא"י מן התורה על זה, כן יש להביא רא"י מן התורה על עניין זה גופא שהמלוכה והזכרון נפעלים ע"י תקיעת שופר, ולכן אומרים פסוקי שופרות.

בסגנון אחר קצת: הכוונה באמירת פסוקי שופרות, אינה סתם להביא רא"י שחייבים לתקוע בשופר בר"ה, אלא על תוכן עניין השופרות, ולכן אומרת הגמ' (כטעם על אמירת פסוקי שופרות) "ובמה בשופר", שזה מדגיש מה שנפעל ע"י תקיעת שופר, שע"ז מביאים רא"י מן התורה בפסוקי שופרות.

(ניפ' לקומי שיחות חלי"ד עמ' 180 ואילך)

דרוש ואגדה

השופר 'מזכיר' ו'ממליך'

בברכת 'שופרות' אומרים אנו "בהגלותך מלכנו על הר סיני . . . בקולות וברקים עליהם נגלית, ובקול שופר עליהם הופעת, ככתוב בתורתך, ויהי ביום השלישי . . . וקול שופר חזק מאוד . . . ונאמר ויהי קול השופר".

והנה, בספר קדושת לוי מהרה"ג החסיד מוהרלווי"צ ז"ל מבארדיטשוב (דרוש לר"ה ד"ה בחצוצרות), מבאר השייכות בין ה'שופר' דמתן תורה למצות תקיעת שופר, באמצעות משל:

"מלך בשר ודם שנסע ליער גדול . . . עד שבא לעומק היער ולא מצא הדרך הנכון והישר לשוב לביתו, וראה ביער אנשים כפרים ושאלם על הדרך, ולא הכירו את המלך, ולא ידעו מה להשיב לו כי מעולם לא ידעו את דרך המלך הגדול הנכון והישר. עד שמצא איש חכם ונבון, ושאלו על הדרך, אז הבין החכם שהמלך הוא, ונודעזע לאחוריו, ושמע תיכף לרצונו, ויראהו את הדרך, כי מרוב חכמתו ידע את הדרך המלך הנכון והישר, ויולך את המלך לבית המלוכה ויושב אותו על כסא מלכותו אשר בבית המלכות וימצא האיש ההוא חן . . . ויהי אחרי ימים רבים חטא אותו האיש למלך, ויקצוף עליו המלך, ויצו לשרים היושבים ראשונה במלכות לשפוט אותו האיש כדיון העובר על מצות המלך. ויצר להאיש מאד, כי ידע משפטו יהי' חרוץ לרע לו ע"ד אשר חטא נגד המלך, ויפול לפני המלך ויבקש על נפשו, שקודם שיצא דבר משפטו, ימלא שאלתו בדבר א', והוא, להלביש אותו בגדים הראשונים שלו בשעה שהולך את המלך מהיער, וגם המלך ילבוש בגדים שלבש אז. וישא לו המלך לדבר הזה. ויהי כאשר לבש המלך את בגדיו הנ"ל והאיש את בגדיו הנ"ל, זכר המלך את גודל החסד שעשה עמו אשר החזיר אותו לבית המלוכה וישיבהו על כסא מלכותו, ויכמרו רחמיו עליו, וימצא חן וחסד לפניו, והעביר את חטאתו מלפניו, והשיבהו על כנו.

ככל המשל הזה כן אנחנו בני, בשעת מ"ת החזיר הקב"ה התורה על כל אומה ולשון ולא קבלוה, ואנחנו בני קבלנו התורה בשמחה ועונג עד אשר קדמנו נעשה לנשמע, וקבלנו עומ"ש ונמליכו למלך עלינו, לקיים מצותיו וחוקיו ותורתו הקדושה, ועתה פשענו ומרדנו נגדו. . לכן אנחנו תוקעים בשופר היינו באותו הלבוש שהי' במ"ת, בכדי שיזכור שקבלנו התורה והמלכנו אותו בשופר, כמ"ש ויהי קול השופר. . וע"י זכרון זכות זה מוחל לנו על כל עוונותינו, ויכתבנו לחיים טובים לאלתר כו" (כן הובאו דבריו בהמשך וככה תרל"ז (לכ"ק אדמו"ר מהר"ש) פרק ע).

ויש לומר, דעל פי משל זה מבוארים דברי הגמ' 'אמר רבה אמר הקב"ה אמרו לפני בר"ה מלכיות זכרונות ושופרות, מלכיות כדי שתמליכוני עליכם, זכרונות כדי שיבא לפני זכרונכם לטובה, ובמה בשופר' (מס' ר"ה קרוב לסופה).

דהנה, הפירוש הפשוט בלשון רז"ל "ובמה בשופר" הוא - שתקיעת השופר פועלת "שתמליכוני עליכם" ו"שיבא לפני זכרונכם לטובה". וכלשון הריטב"א "במה ראוי להמליכו ולהזכיר זכרונכם לפני - בשופר". ולכאורה צריך ביאור, כיצד פועלת התקיעה בשופר שיעלה זכרוננו לפניו ית' לטובה?

אך על פי המשל האמור מבואר שפיר, ד"יעלה זכרונם לפני לטובה" נפעל אכן ע"י השופר. שהרי זהו ענינו של השופר, להזכיר מעמד הר סיני.

ויש להוסיף ולבאר, אף כיצד פועל השופר "שתמליכוני עליכם":

דהנה, בריטב"א (שם) כתב על כך: "שכן כתיב ויתקעו העם בשופרות וימליכו את שאול עליהם למלך, ומלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיע".

אך לכאורה צריך ביאור, שהרי לפי זה - הקשר בין מלכות הקב"ה לשופר הוא רק לפי שבעת ההמלכה ראוי לתקוע בשופר, ולא שפעולת התקיעה פועלת את ההכרתה. אך מהלשון "במה בשופר" משמע שתקיעת שופר היא הפועלת שיומלך הקב"ה למלך?

ויבואר זה ע"פ משל נוסף מהבעש"ט ז"ל (הובא בהמשך וככה תרל"ז שם) מ"מלך שהי' לו בן יחיד מלומד היטב שהי' חביב אצלו כבבת עינו ממש, ועלה בדעת האב ובנו שיסע למדינות אחרות ללמוד חכמות ולידע הנהגת בני אדם, אז נתן לו אביו המלך שרים ומשרתים והון רב שילך ויתור במדינות ואיי הים למען יגיע הבן למעלה יתירה יותר מכמו היותו אצל אביו בביתו. ויהי ברבות הימים וכל אשר נתן לו אביו הלך על הוצאות הדרך מהצטרכות תפנוקיו שהי' מורגל, והעיקר במה שהוסיף תאוה על תאוותו. . עד שמכר כל אשר לו, ובין כך הלך למדינה רחוקה עד שגם אביו לא נודע שם כלל. . בצר לו, עלה בלבו לחזור למדינת אביו, אבל מחמת אריכות הזמן שכח גם לשון מדינתו, ובבואו למדינתו מה יכול לעשות מאחר שגם הלשון שכת. והתחיל לרמז להם שהוא בן מלכם. . עד שהגיע לחצר המלך והתחיל לרמז להם שהוא בן המלך ולא השגיתו עליו כלום. עד שהתחיל לצעוק בקול גדול בכדי שיכיר המלך קולו, וכשהכיר המלך קולו אמר הלא זהו קול בני צועק מתוך דוחקו ונתעורר אצלו אהבת בנו וחבקו ונשקו כו'.

וכך יובן הנמשל למעלה, שנשמות ישראל נקראים בנים למקום . . והוריד הנשמה בגוף, שזהו כמשל בן המלך שהלך בדרך רחוקה בכדי להתלמד, היינו שע"י מצוות ומעשים טובים ע"י מתעלים הנשמות בעילוי יותר נעלה מכמו שהי' מקודם, ואמנם, ע"י אהבת הגוף ותאוות . . נתרחק מאד למקום שאין יודעים כלל שם אביו . . ששכח גם הלשון . . עד שהתחיל לשוב ולצעוק בקול פשוט . . וזהו התקיעה בקול שופר, שהוא בחי' צעקה פנימית מעומקא דלבא איך שהוא מתחרט על העבר ומקבל על עצמו להבא לשמוע בקול אביו. וע"י צעקה זו מתעורר מלך מלכי המלכים הקב"ה ומראה חיבתו לבנו יחידו ומוחל וסולח לו על העבר כו".

וע"פ משל זה מובן איך שתקיעת שופר פועלת "שתמליכוני עליכם" - כי במשל זה מודגשת פעולתו של בן המלך, ששב וצועק בקול פשוט ומקבל על עצמו לשמוע מכאן ולהבא בקול אביו - שהוא עניין "תמליכוני עליכם", לקבל עלינו עול מלכותו ית'.

(ניפ' לקומוי שיחות חל"ד עמ' 183 ואילך)

תורת חיים

"תקעו" עצמכם "בחודש"

על הפסוק "תקעו בחודש שופר בכסה ליום חגינו" (אותו אומרים בפסוקי שופרות), הקשה מורנו הבעש"ט נ"ע, דכאורה סדר התיבות בפסוק אינו מתאים ו"הוי לי' למימר תקעו שופר בחודש"?

ותירץ: "כי יראה האדם תדיר שיהי' בחודש. רצונו לומר, לחדש מעשים טובים שלא יהי' כמו חוק קבוע. וזהו שכתוב כי חוק לישראל הוא, אז משפט לאלקי יעקב עמו על זה" (כתר שם טוב סי' קיט, סי' רנו).

ביאור דבריו הקדושים:

בפסוק "תקעו בחודש שופר" מדובר על עניין עיקרי וכללי - עניין ראש השנה ועניין "תמליכוני עליכם", וע"כ ברור שיש בכתוב זה הוראה עיקרית אודות כללות עבודת ה' של כל אחד מישראל.

ולכן מבאר הבעש"ט שבכתוב זה מבואר, שעבודת ה' צריכה להיות באופן של חידוש, שבכל פעם ובכל רגע ובכל דבר ודבר שעושה, יעשהו כמו דבר חדש ממש.

ויש לומר שע"פ ביאור זה של הבעש"ט יבואר גם דיוק לשון הכתוב "תקעו (בחודש שופר)", שהוא גם מלשון חוזק ותוקף (כמו שכתוב "ותקעתיו יתד במקום נאמן" (ישעי' כב, כג. וראה במפרשים שם)). והיינו, שהאדם צריך "לתקוע" עצמו בחוזק ותוקף הכי גדול, שלא יהיו כל

שינויים בעבודתו, עד שבכל רגע מעבודתו נרגש אצלו שהוא דבר חדש כמו בתחילה.

והנה, לפני הביאור בכתוב "תקעו בחודש שופר" מבאר הבעש"ט עניין אחר, וזה לשונו הק' שם: "עניין הנס הוא – שנתחדש הדבר בפעם הראשון על הטבע נקרא נס, ואח"כ נעשה זה גם טבע גם כן". והיינו, שבאמת כל הדברים שקורים בעולם הם נסים, אלא שכאשר מתחדש הדבר בפעם הראשונה הרי זה נקרא "נס", וכשבא העניין עוד הפעם הרי זה נקרא "טבע".

וזהו על דרך מה שמבואר בתניא (שער היחוד והאמונה פ"א) בשם הבעל שם טוב – שהעולם וכל אשר בו נברא ע"י הקב"ה בכל רגע מחדש. ולפי זה, מה שאנו קוראים לסדר הנהגת העולם בשם הנהגת ה"טבע" (אף שמצד האמת הקב"ה בורא אותו בכל רגע), הוא רק משום שבריאת הדבר כבר היתה לפני זה, אין זו בריאת דבר חדש ככפעם הראשונה.

ויש לומר, שביאור זה בעניין ה"נס" מוסיף ביאור לעניין "תקעו בחודש" האמור – כי כאשר מתבוננים בעניין זה, איך שבאמת הכל נס, ובכל רגע זהו דבר חדש ממש שנברא עתה, הרי זה מעורר את האדם גם כן, לעבוד עבודתו בכל זמן באופן של "בחודש" – כמו דבר חדש ממש.

(ני"פ סה"ט מלוקט על חדשי השנה ח"ד עמ' 69)

וּבְכֵן יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ,
 שְׁתַּרְחֵם עָלֵינוּ וְתִמְחַל לָנוּ עַל כָּל חַטָּאתֵינוּ, וְתִכַּפֵּר לָנוּ
 עַל כָּל עֲוֹנוֹתֵינוּ, וְתִמְחַל וְתִסְלַח לָנוּ עַל כָּל פְּשָׁעֵינוּ: עַל
 חַטָּא שְׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּאִנּוּס וּבְרְצוֹן . . . עַל חַטָּא שְׁחָטָאנוּ
 לְפָנֶיךָ בִּיצַר הָרַע, וְעַל חַטָּא שְׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּיֹדָעִים
 וּבְלֹא יוֹדָעִים

יודוי - תפילת יום הכיפורים

עיונים וביאורים

מהו החטא המיוחד "שחטאנו לפניך ביצר הרע"?

בוידוי דיום הכיפורים אומרים אנו "על חטא שחטאנו לפניך ביצר הרע". וידועה הקושיא (ראה של"ה סח, סע"א): הלא כל החטאים שמפרטים ב"על חטא" הינם על-ידי היצר הרע, ומהו החטא המיוחד עליו אומרים "על חטא שחטאנו לפניך ביצר הרע"?

ויש לבאר:

אמרו רז"ל (קידושין ל, ב) "בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תבלין". ויש לדייק - שדימו את התורה ל"תבלין" דוקא, שעניינו להיטיב ולתקן המאכל. כלומר: פעולת התורה (ה'תבלין') ביצר הרע - אינה לכלותו ולאבדו, אלא לתקנו, לבררו ולזככו. דלא זו בלבד שלא יהיה מונע עבודת ה', אלא אדרבה - גם הוא יעבוד את ה'. וכמאמר רז"ל (ברכות נד, א במשנה): " (ואהבת גו') בכל לבבך - בשני יצריך", דגם היצר הרע יאהב את ה'.

וזהו "על חטא שחטאנו לפניך ביצר הרע" - שלא עסקנו בבירורו ותיקונו; כי אף שאת שאר החטאים אפשר שמנענו באמצעות איבוד ו'שבירת' היצר, צריכים אנו עדיין להתוודות על שלא ביררנו ותיקנו את היצר הרע עצמו להפכו לטוב.

כיצד "עיצומו של יום" מכפר?

בנוגע לכללות הכפרה דיום הכיפורים, מצינו עניין מופלא:

בגמ' (שבועות יג, א) הובאה פלוגתת רבי ורבנן בגדר כפרת יום הכיפורים, דלדעת רבי "בין עשה תשובה בין לא עשה תשובה יום הכיפורים מכפר"; ורבנן ס"ל "יום הכיפורים אין מכפר אלא על השבים".

ונמצא, דלדעת רבי כפרת יום הכיפורים אינה מצד התשובה שעושה האדם ביום זה, אלא הכפרה נפעלת על ידי "עצמו של יום" (לשון הרמב"ם הל' תשובה פ"א ה"ג).

וואף שנחלקו רבנן עליו, וס"ל דיוהכ"פ מכפר רק לשבים, אין הפירוש דהתשובה לבדה היא הפועלת את הכפרה ולא "עיצומו של יום"; דוודאי גם לרבנן "עיצומו של יום" פועל הכפרה, דהכפרה שנפעלת ע"י עיצומו של יום הכיפורים וודאי נעלית היא לאין שיעור על הכפרה שיכול האדם לפעול בעצמו ע"י תשובה. ולא פליגי אלא היאך מוגיעים לכפרת "עיצומו של יום": לרבי הרי זה אף בלי תשובה, ולרבנן ה"ז "לשבים" דווקא (וכן מוכח מדברי הרמב"ם שם, שכתב "עצמו של יום . . . מכפר לשבים").

ולכאורה עניין זה דורש ביאור – היאך "עיצומו של יום הכיפורים" מכפר? דהנה, "כפרה" אין פירושה מחילת העונש בלבד, אלא "היא לשון קינוח, שמקנח לַכַּוֹךְ החטא" (אגרת התשובה שבס' תניא קרישא, פ"א); ולפי זה קשה: היאך נפעלת כפרת הנפש על-ידי "עיצומו של יום"?

דהנה, בשלמא העושה תשובה, ומתחרט על מעשה העבירה שעשה – הלא בזה מעביר את התענוג שהיה לו מן העבירה, ובכך מקנח ומנקה את נפשו מן הרע שנדבק בה. ותכלית הכפרה היא – כשעושה תשובה מאהבה, דאז זדונות נהפכים לו לזכיות (יומא פו, ב);

מיהו, הכפרה הנפעלת ע"י "עיצומו של יום" – הלא אין בה פעולת ניקוי וקינוח, כבחרטה ויודוי; ואיך תכפר את הנפש מפגמיה? ובשלמא מחילת העונש – שפיר אפשר לומר דיום הכיפורים מעביר את העונש; אבל היאך מסלק "עיצומו של יום" את הפגמים?

וואף דביום הכיפורים ישנה גם עבודת התשובה, שהרי הלכה כרבנן דאין יום הכיפורים מכפר אלא "לשבים" – הרי נתבאר לעיל, דהכפרה שמצד "עיצומו של יום" נעלית במאוד מן הכפרה שעל-ידי תשובה. וכיון שכן, אין שייך שתבוא כתוצאה מן עבודת התשובה של האדם].

ויש לבאר בזה:

כל איש ישראל מעצם טבעו ותולדתו, נשמתו היא "חלק אלוהה ממעל ממש" (תניא רפ"ב), והיינו, שהיא מציאות אחת ממש עם מציאות הבורא ("ישראל וקוב"ה כולל אחד" (ראה זח"ג עג, א)), וממילא – נמצאת היא תמיד במצב ד"חבוקה ודבוקה בך" (נוסח 'הושענות') – שאף בהיותה מלובשת בגוף הגשמי היא מציאות אחת עמו ית'.

קשר זה של כל יהודי עם הקב"ה, הוא קשר עצמי, הכרוך בעצם קיומו של איש הישראלי. וכיון שכן, הוא אינו תלוי בנסיבות חיצוניות – אי אפשר להגדירו בהגבלה של מקום או זמן, של איכות או של כמות; והוא אף אינו נפעל באמצעות פעולה ועבודה – כי כל פעולות האדם, רמות ונעלות ככל שיהיו, מדודות הן, והרי קשר זה אינו מדוד ואינו מוגבל בשום דבר. וכיון שהתקשרות עצמית זו נעלית מכל פעולה ומדידה – לכן, כשם שאינה יכולה להיעשות על-ידי עבודת האדם, כך אין אפשרי להחליש אותה ולפגום בה באמצעות העדר העבודה או עבירות. במדרגה זו של התקשרות – אין הפגמים והחטאים 'נוגעים' בה.

ובזה מבואר הטעם ד"עיצומו של יום הכיפורים מכפר":

ביום הכיפורים מתגלית בכל אחד מישראל ההתקשרות העצמית של עצם נשמתו בקב"ה, וכיון שבמדרגה זו אין שייך שיהיו פגמים ומסכים המבדילים, ח"ו, בינו לבין אלוקיו – הנה פעולת הכפרה היא על-ידי שמתגלית דרגת הנשמה בה אף מלכתחילה אין כל פגם.

[והפולוגתא בין רבי ורבנן היא רק אם בכדי שעצם הנפש תבוא לידי גילוי צריך לתשובה – לרבנן גילוי מדרגה זו הוא "לשבים" דווקא, ולרבי משקידש היום הרי זה מאיר בכל אחד ואחד מישראל, גם באם לא עשה תשובה].

ומבואר, דכפרת "עיצומו של יום", הרי היא כפרה נעלית ביותר, שמרוממת את הנפש למעמד חדש לגמרי, על-ידי שמתגלית בו עצם נפשו שתמיד, גם בשעת החטא, "היתה באמנה איתו יתברך" (תניא פכ"ד), ולא חטאה מעולם.

(לקוטי שיהות ח"ד עמ' 1179)

דרוש ואגדה

מדוע אומרים וידוי בכל תפילות יוה"כ?

בתפילות דיום הכיפורים אומרים וידוי כמה וכמה פעמים. ולכאורה תמוה, הרי ביום הכיפורים בני ישראל הם "דוגמת מלאכי השרת" (שו"ע או"ח סתר"י), ובדרגה כזו אינם שייכים לחטא כלל, ומדוע אומרים אז "אשמנו בגדנו וכו'" כל עיקר? ועוד זאת – שביום הכפורים גופא, חוזרים ואומרים כמה פעמים את אותו הוידוי. ולכאורה – מה טעם להתוודות שוב על מה שהתוודינו כבר בתפילה הקודמת?

והביאור בזה:

ישנם ענינים כאלו שלפי ערך דרגתו בעבודת השי"ת עתה, אינם נחשבים לחטא. אך כאשר מתעלה בעבודתו לקונו, נדרשת ממנו עבודה בבחינה עליונה יותר, ואז הוא מרגיש שענינים אלו, שלגבי דרגתו הקודמת נחשבו לענינים רצויים, הנה לגבי דרגתו הנעלית נחשבים הם

לעניין של חטא, ועד שצריך לבקש עליהם סליחה ומחילה.

ולכן, כאשר מגיע יום הכיפורים, שאז נמצאים בני ישראל בדרגה הכי נעלית, הנה דווקא מצד גודל העילוי של יום הכיפורים הרי הם מכירים ומרגישים שעבודתם ומצבם הקודם נחשבים לעניין של חטא, ולכן מבקשים סליחה ומחילה, ואומרים "אשמנו בגדנו".

ועל דרך זה הוא בנוגע לכך שחוזרים ואומרים את הוידוי כמה פעמים בתפילות היום – כי כיון שבכל תפילה ביום הכיפורים מתעלה האדם לדרגה נעלית יותר בעבודת השי"ת, הרי מרגיש שענינים שבעת התפילה הקודמת לא נחשבו לחטא, הרי לגבי הדרגה שהגיע אליה בתפילתו עתה נחשבים גם הם לעניין של חטא, ולכן אומר וידוי עוד הפעם, ומתוודה על חטאים אלו.

(נ"פ תורת מנחם תשמ"ב ח"א עמ' 96 ואילך)

תַּחַת אַהֲרֹן מִגִּזְעוֹ יַעֲמֵד לְשֶׁרֶת לְפָנֶיךָ בַּיּוֹם הַסְּלִיחָה
 . חָל וּפָשַׁט בְּגָדֵי זָהָב, יִרְדּוּ וְטָבַל כָּמוֹ שֶׁהִזְהָר וְעָלָה
 וְנִסְתַּפַּג. זְהָבִים מַעֲבִיר וּלְבָנִים לּוֹבֵשׁ, שְׁעֵבוֹדֶת הַיּוֹם
 בְּבִגְדֵי לָבָן.

סדר עבודה - מוסף יום הכיפורים

עיונים וביאורים

מדוע הותר השימוש בבגדי זהב בעבודות שבחוץ?

בעבודות יום הכיפורים הנעשות "בפנים" (בקודש הקדשים), שימש הכהן-גדול בבגדי לבן ולא בבגדיו הרגילים - בגדי זהב. והטעם לכך - כיון ש"אין קטיגור נעשה סניגור" (ראש השנה כו, א): הוזהב ששימש למעשה העגל, אינו יכול לשמש "סניגור" בכפרת יום הכיפורים. וצריך להבין - מאי טעמא הוי דין זה רק בעבודות היום הנעשות בפנים? הלא פעולת הכפרה דיום הכיפורים היא גם על-ידי העבודות הנעשות בחוץ, וכיצד ישמש בהם ה'קטיגור' כ'סניגור'?

הביאור בזה:

פתיחת פרשת עבודת הכהן-גדול ביום הכיפורים, היא בפסוק (אחרי טז, ג) "בזאת יבוא אהרן אל הקודש בפר בן בקר גו'". ויש לכאור, דבכך מודגש - שצורך פעולת הכפרה ביום זה, אינה מצד פרטי העבודות והקרבת הנעשים בו, אלא - בכניסת הכהן-גדול לקודש הקדשים ("יבוא אהרן אל הקודש"), שהיא העבודה המיוחדת והמיוחדת דיום זה; אלא שבכדי שתהיה הכניסה לקודש הקדשים כראוי - צריך הכהן לקרבנות ועבודות מסוימים, ש"בזאת - יבוא אהרן".

ובזה מבואר מדוע בעבודות הנעשות בחוץ שימש הכהן בבגדי זהב - כי הזהירות המיוחדת מן החשש ד"אין קטיגור נעשה סניגור", היא דווקא בעבודה הפועלת את הכפרה המיוחדת דיום הכיפורים - כניסת הכהן לקודש הקדשים.

ולמה עיר, שבסדר הכתובים - בא הפסוק "כתונת בד קודש ילבש" (ממנו לומדים שלא

ילבש הכהן בגדי זהב), תיכף לאחרי הכתוב ד"בזאת יבוא אהרן" [אף שהיה ראוי לכתבו, לכאורה, בראש כל עבודות היום או בסיומן, ולא באמצע פירוט העבודות] – בכדי להדגיש, שהחשש בלבישת הבגדים בא בהמשך ובשייכות ל"בזאת יבוא אהרן", כנ"ל].

(לקומי שיהות ח"ב עמ' 92)

דרוש ואגדה

הנשמה דורשת 'בגדי לבן'

בהא שהיה הכהן-גדול משמש בבגדי לבן ולא בבגדי זהב (בעבודות היום שבקודש הקדשים), צריך לכאורה ביאור:

טעם השימוש (בכל ימות השנה) בבגדי זהב הוא, כי עבור ענייני קדושה צריך לנצל את הדברים הטובים והיפים ביותר (ראה מורה נבוכים ח"ג פמ"ה). וכיון שכן, דרוש טעם בכך שדווקא בעת הכניסה לקודש הקדשים, המקום המקודש ביותר, "פושט בגדי זהב ולובש בגדי לבן"? ויש לומר הביאור בזה בעבודת האדם לקונו:

מי שיש ברשותו "זהב", אינו יכול לטעון דברצונו להתעסק ב"בגדי לבן" – לעסוק רק בענייני תורה ותפילה, ובוזה לצאת ידי חובתו; דהרי "לא נברא זהב אלא בשביל בית המקדש" (ראה ב"ר פט"ז, ב) – וכיון שיש ברשותו זהב, הרי הוא צריך "ללבוש בגדי זהב" ולהשתמש בזה לעבודת השי"ת, בנתינת צדקה כדבעי.

אולם בעת שהמדובר הוא אודות ענייני "קודש הקדשים" שבתוך כל אחד ואחד – העסק בענייני הנשמה, תורה ותפלה – שם אין מקום ל"בגדי זהב", ובעל הזהב והממון אינו יכול לצאת ידי חובתו בצדקה שנותן, אלא – צריך לעבוד ה' ב"בגדי לבן", עניינים רוחניים הנקיים ומופשטים מגשמיות וחומריות.

(לקומי שיהות ח"ב עמ' 411)

תורת חיים

בגדים לבנים נקיים; לב נקי וממזרק

ביום כיפור על יהודי להתבונן ולהכין עצמו לכניסה לקדשי קדשים שבקרב פנימה. מהו ענינו של קדשי קדשים?

ימים נוראים

לז

בקדשי קדשים שבבית המקדש, נמצא רק הארון, ובארון נמצאו הלוחות. ופירושו של דבר:

קדשי הקדשים הוא מקומן של הלוחות – תורה באופן דחיקה. וזהו גם ענינו של קדש הקדשים הנמצא בפנימיותו של כל יהודי. הקשר של יהודי עם התורה, תורת חיים, הינו קשר באופן של חקיקה – על דרך אותיות החקוקות, שהם דבר אחד עם האבן עליהם הם חקוקות (לקוטי תורה ויקרא מה, א).

כאשר מגיע יום כיפור ועל יהודי להיכנס לקודש הקדשים, מתעוררת אצלו שאלה: הכיכוד יכול אני ליכנס בקדשי קדשים, בשעה שאינני "מצוחצח" ("פאָרפּוצט") כדבעי? ועל זה עונים לו:

ככדי להכנס לקדשי קדשים, אין נדרשים לבגדי זהב, אין צורך ב"צחצוחים" ולא בצבעים. אלא נדרש בגדים לבנים נקיים, לב נקי וממורק וראש נקי וממורק.

וזה יש לכל יהודי לאחר הטבילה בערב יום כיפור, טבילה השוטפת את כל הדברים הלא טובים והלא מתאימים.

כשם שהכהן גדול נהג לאחר כל העבודה בבגדי זהב ובבגדי לבן, לומר תפילה קצרה, ובמילים ספורות אלו היה פועל שנה טובה לעצמו, לשבטו ולעם ישראל בכל העולם כולו, גם בגשמיות.

כך גם כל יהודי, כאשר עובד את העבודה בקדשי קדשים שבפנימיותו, הרי שבמילים ספורות ובזמן קצר מביא הוא אושר בכל ימי השנה.

וכשם שתפילת כהן גדול היתה עבור כל עם ישראל, כך גם תפילת כל יהודי ביום כיפור, אשר מגיע בבגדי לבן ועם לב טהור ובכוונה טובה, פועל הוא – לא רק עבור עצמו ומשפחתו, כי אם גם עבור כל בני ישראל, דישראל "ערכים זה בזה" (שבועות לט, א), להמשיך שנה טובה ומתוקה ברוחניות ובגשמיות.

אַחַר בְּלוֹתוֹ מַעֲשׂוֹת כָּל אֱלֹהִים . . הֵבִיאוּ לוֹ בְּגָדֵי עֲצָמוֹ
וְלָבַשׁ, וּמְלוּיִן אוֹתוֹ עַד בֵּיתוֹ. וַיּוֹם טוֹב הָיָה עוֹשֶׂה בְּצֵאתוֹ
בְּשָׁלוֹם מִן הַקּוֹדֶשׁ . . וּבָבֶן כְּמוֹ שִׁשְׁמֵעַת תְּפִילַת כַּהֵן
גְּדוֹל בְּהִיכָל, כְּמוֹ כֵּן מִפִּינוּ תִשְׁמַע וְתוֹשִׁיעַ.

סדר עבודה - מוסף יום הכיפורים

עיונים וביאורים

"ויוצא לביתו" - חלק מעבודת היום?

כדומה למפורט בסדר עבודה כאן, אודות סיום עבודת הכהן הגדול וחזרתו לביתו, מפרט כן גם הרמב"ם בסוף "סדר כל המעשים שביום זה" (הל' עבודת יום הכיפורים ספ"ד): "ולובש בגדי עצמו ויוצא לביתו, וכל העם מלוים אותו עד ביתו, ויום טוב היה עושה על שיצא בשלום מן הקודש".

אמנם, ספר הרמב"ם הינו "הלכות הלכות" (לשון הקדמת הרמב"ם לספרו), ואינו מביא סתם סיפור דברים. וכיון שמכליל את יציאת הכהן-גדול לביתו (והמאורעות שהיו בקשר לזה) כחלק מ"סדר כל המעשים שביום זה" (ובפרט, שהלשון "ויוצא לביתו" היא הוספה מדיליה על דברי המשנה), מובן - שיציאת הכהן גדול לביתו אינה סתם פרט צדדי, אלא היא נחשבת כאחד מפרטי עבודת הכהן-גדול ביום זה. וצריך ביאור במה?

ויש לבאר:

תחילת עבודת ההכנה של הכהן-גדול לעבודת יום הכיפורים היא: "שבעת ימים קודם יום הכיפורים מפרישין כהן גדול מביתו".

ופרישה זו - אינה רק עניין צדדי, בכדי שיהיה פנוי להכין עצמו כדבעי לעבודת יום הכיפורים, אלא - הפרישות גופא שייכת היא לעבודת היום, דילפינן לה בלימוד מיוחד (מימי המילואים או ממתן תורה (יומא ב, א ואילך. ג, סע"ב ואילך)), שצריכה להיעשות במצב של פרישות הכהן-גדול מביתו.

וכיון שהפרישות היא פרט ו'חלק' מעבודת היום, נמצא - שסיום העבודה הוא רק בחזרת הכהן-גדול לביתו, שאז מסתיימת הפרישות מביתו; ואתי שפיר מה שהביאה הרמב"ם בתור חלק מן סדר עבודת היום.

הרוש ואגדה

"לצאת" בשלום מן הקודש

בסיום 'סדר עבודה' בתפילת מוסף ביום הכיפורים, אומרים: "הביאו לו בגדי עצמו ולבש, ומלוין אותו עד ביתו". וכן תנן במס' יומא (בסוף עבודת כהן גדול ביום הכפורים) "קדש ידיו ורגליו ופשט [בגדי זהב] הביאו לו בגדי עצמו ולבש ומלוין אותו עד ביתו".

ולכאורה צריך ביאור – למאי נפקא מינה בכלל להיכן יוצא הכהן גדול, אם לביתו או למקום אחר? ומדוע נחשב עניין זה (שהוא יוצא לביתו) כאחד מפרטי עבודת הכהן גדול ביום זה (כנ"ל, ב"עיונים וביאורים")?

ויש לבאר עניין זה על פי פנימיות הדברים, בעבודת האדם לקונו:

עבודת הכהן גדול ביום הכפורים היתה בתכלית הפרישות והקדושה. ובפרט בכניסתו לקודש הקדשים – המקום המקודש ביותר בעולם, וביום הכפורים – היום המקודש ביותר בשנה. אך מכל מקום, התכלית והמטרה של קדושה זו אינה הפרישות מן העולם, אלא להמשיך הקדושה בתוך העולם, וכלשון המדרש (תנחומא נשא טז. הובא בתניא רפ"ו), לעשות לו ית' "דירה בתחתונים".

ומטעם זה, תיכף לאחר סיום עבודת יום הכיפורים, יצא הכהן גדול לביתו – מן הקצה אל הקצה בלי שום "ממוצע" בינתיים. כי זוהי תכלית כל עבודתו ומעמדו ומצבו המופלא בעת עבודתו בקודש הקדשים, להמשיך קדושה זו גם "בביתו".

ועל דרך לשון חז"ל בנוגע לרבי עקיבא, שהי' מהארבעה שנכנסו לפרדס, ו"נכנס בשלום ויצא בשלום" (חגיגה יד, ב). והיינו, דמה שרבי עקיבא "יצא בשלום", היה זה כיון שכניפתו לפרדס היתה "בש"לום" – היינו לא בשביל היציאה מן העולם, אלא כדי שתהיה לו מכך תוספת חיות בעבודתו בעולם, נשמה בגוף (ראה בזה באריכות ד"ה אחרי מות תרמ"ט, לקוטי שיחות ח"ג עמ' 990 ואילך. ועוד).

וכן ככהן גדול, שלמרות גודל ההתעלות שלו ופרישותו מן העולם בכניסתו לקדש הקדשים, הנה "יצא בשלום". וזה בא לידי ביטוי בכך שתיכף ביציאתו מן הקדש, יצא לביתו, כדי להשלים כוונת הבריאה, לעשות לו ית' "דירה בתחתונים" דווקא.

(נ"פ לקוטי שיחות ח"ג עמ' 111)

תורת חיים

תפילת כל יהודי כתפילת הכהן גדול!

בתפילת מוסף של יום הכיפורים, אומר כל יהודי את סדר עבודת יום הכיפורים של הכהן הגדול בבית המקדש.

ומכך רואים דבר נפלא:

הדין הוא שאין לומר לאחרי קריאת פ' חטאת "יהי רצון מלפניך שיהא זה חשוב ומקובל לפניך כאילו הקרבתי לפניך כו'" – "לפי שאם אין הוא יודע בבירור שעבר עבירה שחייבין עליה חטאת, אינו יכול להביא קרבן" (שו"ע אדמו"ר הזקן (מהדו"ק) או"ח סי' א' סט"ו). ומכל מקום, בסדר העבודה של יום הכיפורים, אומרים את ה"יהי רצון" שאמר הכהן גדול. ומזה, שכל אחד מישראל שייך לתפלה זו בוודאי!

והטעם לכך הוא, כי על כל אחד מישראל נאמר "ואתם תהיו לי ממלכת כהנים". ומפורש בבעל הטורים (על הפסוק) ש"ממלכת כהנים" פירושו – "כהנים גדולים". ונמצא, שעבודת הכהן גדול שייכת לכל אחד מישראל.

ומזה שאומרים את סדר העבודה ביום הכיפורים, שהוא ראי' מוכחת שכל אחד מישראל שייך לעבודת כהן גדול, יש ללמוד לכל השנה כולה, שעבודת השי"ת צריכה להיות בדוגמת עבודת הכהן גדול ביום הכיפורים בקודש הקדשים – במקום המקודש ביותר ובזמן המקודש ביותר וע"י האדם המקודש ביותר!

(עי' תורת מנחם תשמ"ב ח"ד עמ' 1922. תשמ"ז ח"א עמ' 116)

פָּתַח לָנוּ שַׁעַר. בָּעֵת נַעֲלֵית שַׁעַר. בִּי פָּנָה יוֹם. הַיּוֹם
יִפְּנֶה. הַשֶּׁמֶשׁ יָבֹוא וְיִפְּנֶה. נִבְּוֵאָה שְׁעָרֶיךָ.

תפילת נעילה

הַרֹשׁ וְאַגְדָּה

נעילת שערים – בפני מי?

יום הכיפורים הוא היום היחיד בשנה שנתחייב בחמש תפילות, והתפילה החמישית נקראת בשם "נעילה".

והנה כפי שלומדים בפשטות, טעם השם "נעילה" הוא משום שזמן זה הוא זמן נעילת שערי שמים, ואז השערים ננעלים בעדנו, ואנו נשארים בחוץ. אך באמת יש לומר, שעל פי התוכן הפנימי דתפילה זו, יבואר עומק חדש בזה.

ביאור הדברים:

מבואר בספרים, שחמש תפילות יום הכיפורים הם כנגד חמש הדרגות דהנשמה: נפש, רוח, נשמה, חיה, יחידה (ראה לקו"ת פנחס פו, ב. ועוד). ובהתאם לזה, הרי התפילה החמישית, תפילת נעילה – על ידה מתגלית בחינת 'יחידה' שבנפש.

מהי 'יחידה' שבנפש?

הנה, מבואר בכתבי האריז"ל ש"יש ניצוץ קטן מאוד שהוא בחינת אלקות. . . וזה הניצוץ מתלבש בכח ניצוץ אחד נברא. . . הנקרא יחידה כו'" (ע"ח שער דרושי אבי"ע פ"א. הובא ונתבאר בלקו"ת ראה כו, א. ועוד). והיינו, שבכל אחד מישראל, מבלי הבט על מעמדו ומצבו בקיום התורה והמצוות, יש בו "ניצוץ" של קדושה הדבוק תמיד בשרשו ומקורו בהקב"ה, ועומד תמיד ברצון ותשוקה לידבק בקב"ה (ראה תניא פי"ח-י"ט, ובהנסמן במקור הדברים).

ו"ניצוץ" זה נקרא 'יחידה' כי הוא קשור תמיד ל'יחידו של עולם', ועבודתו היא באופן של 'יחידה ליחדך' (נוסח 'הושענות') – שקשורה תמיד ביחיד שלמעלה.

ובחינה זו נמצאת אצל כל אחד מישראל, אפילו אצל "קל שבקלים", ואין דבר בעולם שיוכל לבטל התקשרות בחינה זו דהנשמה בקב"ה.

והנה, יום הכיפורים נקרא בכתוב בשם "אחת בשנה" (ס"פ תצוה. אחרי טז, לד). ומצינו, דמבואר בתוס' (ד"ה עד אחת - מנחות יח, א) בנוגע להביטוי "עד אחת", שפירושו - "עד הנפש שנקראת יחידה". ועל פי זה מבואר בספרים, שענינו של יום הכיפורים הוא גילוי ה"יחידה" שבנפש. היינו, שביום הכיפורים מאיר ומתגלה אצל כל אחד מישראל קשר זה של הנשמה עם הקב"ה, הנמצא תמיד בתשוקה ודביקות לידבק בקונו, ו"חבוקה ודבוקה כן יחידה ליחדך" (ראה עטרת ראש שער יו"כ פ"ב ואילך. וראה לעיל עמ' לב ובכ"מ).

וזמן התגלות בחינה זו בייחוד, הוא בתפילת נעילה - התפילה החמישית של יום הכיפורים, שהיא כנגד בחינת ה"יחידה" שבנפש (כנ"ל). דאז מתגלה הייחוד המוחלט של הנשמה בקב"ה.

ועל פי זה יש לבאר, ששם תפילה זו - "נעילה", אינו על שום שנועלים השערים בעדנו, ואנו נשארים בחוץ, אלא אדרבה:

בזמן תפילת נעילה, שאז מתגלית בחינת ה"יחידה" ש"חבוקה ודבוקה כן", אזי היחוד של ישראל וקודשא-בריך-הוא הוא בגלוי, ואז סוגר הקב"ה את כל השערים, ונשארים עמו יחדיו רק נשמות ישראל - "ישראל ומלכא בלחודוהי".

(ע"פ לקוטי שיהות ח"ד עמ' 1154. ספר השיחות תשמ"ז עמ' 2 ואילך)

תורת חיים

שמש בראש האילנות בזמן 'נעילה'

בירושלמי (ברכות פ"ד ה"א. תענית רפ"ד) אמר רב בנוגע לזמן תפילת נעילה, שהוא בזמן ד"כד תחמי שמשא בריש דקלי" - כשהשמש עומדת בראש האילנות, ומאריך בה עד לזמן נעילת שערי שמים.

ויש לומר בדרך הדרוש:

"כד תחמי שמשא בריש דקלי" - כאשר "שמש ה'" ("כי שמש ומגן ה' אלוקים"), זורחת ומאירה בראש האילנות - על ראשו של כל אחד ואחד מ"האדם עץ השדה" - אזי נועלים את שערי השמים בברכת גמר חתימה טובה לכל אחד ואחת מישראל.

(תורת מנחם-התוועדות תשמ"ז ח"א עמ' 74)

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ, ה' אֶחָד (פעם אחת)
 בְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד (ג' פעמים)
 ה' הוּא הָאֱלֹהִים (ד' פעמים)

סיום תפילת נעילה

עיונים וביאורים

'יחידה', 'שלוש' כחות', ושבע' מדות'

בסיום תפילת נעילה אומרים הפסוק "שמע ישראל" פעם אחת, ולאחרי זה אומרים "ברוך שם" ג' פעמים, ואח"כ "ה' הוא האלקים" ז' פעמים.

ויש לבאר הטעם לזה:

ביום הכיפורים מאירה בגילוי בחינת ה'יחידה' שבנפש, שהיא הדרגה הכי נעלית שבנשמה, המקושרת בתכלית ובאופן תמידי בקב"ה (ראה לעיל ב'דרוש' על "בעת נעילת שער" ביאור עניין זה). וביום הכיפורים גופיה, עיקר גילוי בחינה זו הוא בעת תפילת נעילה.

והנה, מבואר בספר התניא (פרקים יח-ט, ובכ"מ) דזה שכל איש ישראל, אפילו קל שבקלים, הנה אם יבוא לניסיון בדבר אמונה, ימסור נפשו בפועל על קידוש השם ולא יכפור כלל – הרי זה מצד בחינת ה'יחידה' שבנפש, הקשורה עם הקב"ה בכל עת בקשר בל ינתק. אשר בחינה זו קיימת אצל כל אחד מישראל, ובעת שבא אדם לניסיון בדבר אמונה בה' הרי היא מתגלית אצל כל אחד, ולכן מוסר נפשו.

וזהו מה שבסיום תפילת נעילה אומרים 'שמע ישראל', וכמבואר בשל"ה ש"כשאומרים בתפילת נעילה שמע ישראל בקול רם ובכוונת הלב, יכוין כל אחד מישראל למסור נפשו על קדושת השם יתברך שמו, ונחשב לו הכוונה כאילו עשה בפועל, וכאילו עמד בניסיון על קדוש השם" (לשון המובא ב'מחזור' כאן) – כי בזמן זה דנעילה הוא עיקר גילוי ה'יחידה' שבנפש, הפועל אצל כל אחד מישראל "למסור נפשו על קדושת ה'".

אך, מובן ופשוט שאין לו לאדם להסתפק בכך, אשר בעת תפילת הנעילה מאירה נשמתו

בתוקף, ועומד ב'תנועה' של מסירת נפש בפועל – אלא על האדם לוודא שרגש נעלה זה, יפעל גם על כל פרטי עבודתו שבהמשך הזמן – בלימוד התורה וקיום המצוות, ואפילו על אכילתו ושתייתו ושאר עניניו הגשמיים, שכולם יהיו חדרים בגילוי ה'יחידה', ושיפעל בהם מתוך 'תנועה' של מסירת נפשו להקב"ה.

וזהו מה שאומרים אחר "שמע ישראל" – "ברוך שם" ש'לוש פעמים, ו"ה' הוא האלקים" **שבע פעמים:**

הכוחות דנפש האדם, נחלקים הם לשני חלקים כלליים – שכל ומדות. השכל יש בו ש'לוש כוחות ('חכמה', 'בינה' ו'דעת'), והמדות יש בהם **שבע** כחות ('חסד', 'גבורה', 'תפארת', 'נצח', 'הוד', 'יסוד' ו'מלכות').

לכן, בכדי להמשיך ולהביא את גילוי ה'יחידה' שבנפש, שיחדור בכל כחות נפשו – אומרים "ברוך שם" שלש פעמים, להמשיך את גילוי היחידה בשלש כחות שכלו, ו"ה' הוא האלקים" שבע פעמים, להמשיך בחינה זו גם בשבע מדותיו.

(עי' תורת מנחם – התוועדויות תשמ"ב ח"א עמ' 328)

דרוש ואגדה

תקיעה אחת – שופר גדול

מנהג ישראל לתקוע בשופר בסיום תפילת נעילה תקיעה אחת. ומבאר בזה כ"ק רבינו הזקן נ"ע (לקו"ת דרושים לר"ה ס, ג), וזה לשונו הק': "ולכן תוקעים ביוהכ"פ אחר נעילה תקיעה אחת והוא מבחינת שופר גדול. כי תקיעות דראש השנה זהו בחינת שופר סתם כו' אבל ביוהכ"פ . היינו בחינת התגלות זו דשופר גדול".

ביאור דבריו הקדושים:

בנוגע לתקיעת שופר, מבואר בכמה מקומות – שתוכנה הפנימי של התקיעה הוא 'קלא פנימאה' של הנשמה. דפנימיות הנשמה אינה באה לידי ביטוי ב'אותיות הדיבור', אלא ב'צעקה' פנימית, המתבטאת בתקיעה, שהיא "קול פשוט" דווקא (ראה משל הבעש"ט על ענין תקיעת שופר שהובא ב'המשך' וככה תרל"ז פ"ע. דרושי ר"ה בלקר"ת, לעיל עמ' כז, ובכ"מ).

וזהו מה שנפסק להלכה ש"כל הקולות כשרים בשופר" (ר"ה כז, ב. טושו"ע סתקפ"ו ס"ו). כי, כנ"ל, התקיעה בשופר היא "קלא פנימאה" של הנשמה, שהוא "קול פשוט". לכן, אין נוגע כאן 'סוג' ו'צורה' הקול, אלא עצם קול השופר.

ועל פי זה יובן מעלת תקיעה זו דנעילת יום הכיפורים על התקיעות דראש השנה:

התקיעות דראש השנה, שהם מאה קולות, ובכמה סוגי קולות (תקיעה שברים תרועה וכו') – הנה אף שנקראים הם "קול פשוט" לגבי קול של דיבור, ואפילו לגבי קול דכלי נגינה, מכל מקום, כיון שיש בהם ריבוי תקיעות ובאופנים שונים – יש בהם עדיין איזה עניין של 'ציור' והגדרה מסוימת, ואין זה מורה על הצעקה הכי פנימית של הנשמה שהיא 'קול פשוט' – שאינו יכול להתבטאות בשום 'ציור' והגדרה.

משא"כ התקיעה בסיום תפילת נעילה, שאז מתגלית הנשמה באופן הכי נעלה – הרי היא "תקיעה אחת" פשוטה, המורה על הצעקה הפנימית של עצם הנשמה, שהיא למעלה מכל 'ציור' והגדרה, אפילו מה'ציור' שבקולות השופר דראש השנה.

ובזה מבוארים דברי רבינו הזקן האמורים, דתקיעות ראש השנה הם בבחינת "שופר" סתם, אך התקיעה הגדולה שתוקעים לאחרי תפילת נעילה, שהיא תקיעה אחת פשוטה – הרי היא תכלית העילוי דתקיעת שופר, והיא בבחינת "שופר גדול" מעין האמור לעתיד לבוא "והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול כו".

(נ"פ לקוטי שיחות ה"ד עמ' 96)

תורת חיים

מה עלינו לעשות "במשוך היובל"?

בטעם התקיעה אחת שנהגו לתקוע בסיום תפילת נעילה, כתב בשו"ע רבינו הזקן (הל' יוהכ"פ סו"ס תרכ"ג מסמ"ג סוף ל"ת סט, ט"ז סי' תרכ"ג סק"ב): "וטעם תקיעה זו היא סימן לסילוק שכינה למעלה, כמו שהיה במתן תורה שכשעלתה השכינה נאמר במשוך היובל וכו', ונאמר עלה אליכם בתרועה".

העולה מדבריו, דכשם שתקיעת שופר דראש השנה קשורה עם מתן תורה, וכמבואר ברס"ג (הובא באבודרהם בטעמי התקיעות) שאחד הטעמים לתקיעת שופר הוא "להזכירנו מעמד הר סיני שנאמר בו וקול שופר חזק מאוד" – כמו כן הוא בנוגע לתקיעת שופר דמוצאי יום הכיפורים, שהוא זמן נתינת הלוחות האחרונות (תענית כו, ב – במשנה, ובכ"מ), דאף היא קשורה עם תקיעת השופר דמתן תורה.

והנה, בנוגע למתן תורה איתא במכילתא – "קבלו מלכותי ואחר כך אגזור עליכם גזירות" (ראה מכילתא יתרו כ, ג. יל"ש שם רמז רפו. ועוד). והיינו, שעניין מתן תורה גופיה הוא "קבלו מלכותי", קבלת עול מלכותו ית' באופן כללי, ו"אחר כך אגזור עליכם גזירות" הם הגזירות הטובות, המצוות ופרטיהם.

ועל פי האמור, יש לומר שכן הוא גם בנוגע ליום הכיפורים (שהוא זמן 'מתן תורה' דלוחות האחרונות):

אוצרות המועדים

עניין יום הכיפורים הוא "קבלו מלכותי". דהרי יום הכיפורים הוא הסיום דעשרת ימי התשובה, הבאים כהמשך לראש השנה, שתוכן ימים אלו הוא "תמליכוני עליכם" – "קבלו מלכותי" (ראה לעיל עמ' יב ואלך ביאור עניין זה בארוכה).

וכמו שלאחרי מתן תורה – "קבלו מלכותי", בא העניין ד"אגזור עליכם גזירות", כן הוא גם אחר התקיעת שופר דיום הכיפורים, שהיא על דרך "במשוך היובל" דמתן תורה, ותוכנה הוא "קבלו מלכותי" (כנ"ל) – שיש לדעת ש"לא המדרש עיקר אלא המעשה" (אבות פ"א מ"ז), ומיד צריך להתחיל בקבלת ה"גזירות" – "מעשה" וקיום המצוות בפועל.

וזהו טעם הדין ש"מצוה לתקן הסוכה ולבנותה כולה מיד למחרת יוה"כ אחר יציאה מבית הכנסת, מצוה הבאה לידך אל יחמיצנה" (ש"ע סתרכ"ה). כי מיד לאחרי "קבלו מלכותי" צריך להיות העניין ד"אגזור עליכם גזירות", כי "גדול תלמוד – מתן תורה – שמביא לידי מעשה" (קידושין מ, ב), ו"המעשה הוא העיקר".

(עי' תורת מנחם – התוועדויות תשמ"ה ח"א עמ' 186)

תפילה מחודשת

בהפטרות יום ראש השנה מסופר אודות תפילת חנה, ממנה למדו בנמי "כמה הלכתא גברותא" בתפילה. מה נשתנית תפילה זו משאר תפילות שבתורה, אשר לכן דייקו ללמדנו ממנה דווקא הלכות אלו? / "ונתתה לאמתך זרע אנשים" - "צדיקים". והלא "צדיק ורשע לא קאמר"? / ביאור כללי בגדר התפילה והחידוש שבתפילת חנה

ייחודה ומעלתה של תפילת חנה

א. בנוגע לתפילת חנה לפני ה' בשילה (הפטרות ראש השנה), איתא בגמרא¹:

"אמר רב המנונא, כמה הלכתא גברותא איכא למשמע מהני קראי דחנה. ורחנה היא מדברת על לבה" - מכאן למתפלל שצריך שיכוין לבו. "רק שפתייה נעות" - מכאן למתפלל שצריך שיחתוך בשפתיו. "וקולה לא ישמע" - מכאן שאסור להגביה קולו בתפילתו".

ודרוש ביאור - במה נתייחדה תפילת חנה משאר תפילות שבתורה, אשר לכן דייקה התורה ללמדנו ממנה דווקא "כמה הלכתא גברותא" בתפילה?

ואדרבה: הלא תפילת חנה היא בחלק הנביאים (דברי קבלה) שבתורה, ולכאורה היה מתאים יותר ללמדנו הלכות אלו בריבוי התפילות הכתובות בתורה - כמו תפילות האבות ומשה רבינו.

ב. לכאורה היה אפשר לבאר, שייחודה של תפילת חנה הוא בתוכן בקשתה - "ונתתה לאמתך זרע אנשים"² - להיפקד בפרי בטן:

כי כיון שזהו דבר עיקרי וכללי, והוא דבר נעלה ביותר - עד שהוא מן המפתחות ש"בידו של הקב"ה"³, ולא נמסרו ביד שליח⁴, ועוד זאת - ש'נוגע' הוא ביותר (ובלשון רחל⁵): "ואם

¹ אליו ית' ("אליו בלבד יכונו המחשבות" (פיה"מ פ' חלק היסוד החמישי)). וכמודגש במחז"ל (פרדס של"ב פ"ב בשם הספרי): "אליו ולא למדותיו" (ועאכ"כ לא לשליח).

(1) ברכות לא, סע"א.

(2) שמואל-א א, יא.

(3) תענית ב, א.

(5) ויצא ל, א. וכמו שהיה גם אצל חנה "והיא מרת

(4) וזה שייך לכללות עניין התפילה, שהיא דווקא

איך מתה אנוכיי" – לכן, נבחרה תפילה זו להיות יסוד ומקור ל"כמה הלכתא גברותא" בתפילה.

אך זה אינו, דהרי אף תפילת יצחק ורבקה היתה בעניין זה ממש – "ויעתר יצחק לה' לנוכח אשתו כי עקרה היא"!

אלא, מוכרחים אנו לומר – שבתפילת חנה ישנו חידוש מיוחד וכללי יותר בגדר התפילה, כפי שיתבאר להלן.

עניין התפילה – פעולת 'שינוי' ו'חידוש'

ג. בכדי לבאר זאת, נקדים ביאור כללי בגדר התפילה:

דהנה, בהגדרת מצות התפילה מדאורייתא, נחלקו הפוסקים – אם התפילה התדירה שבכל יום (אודות צרכי האדם הרגילים, שנצרך הוא להם מידי יום ביומו), הוי בכלל מצות התפילה מדאורייתא, או שחיובה הוא רק מדרבנן; אמנם, התפילה בזמנים מיוחדים – בהם צריך האדם לדבר מסוים (כמו בעת צרה וכדומה), הוי בכלל מצות התפילה מדאורייתא לכל הדעות.⁸

ובטעם הדבר, יש לבאר – שבתפילה אודות צורך מיוחד ישנה מעלה על התפילה שבכל יום, משום שבה מתבטא עניינה העיקרי וחידושה של התפילה, כדלקמן.

ד. דהנה, המשכת שפע מלמעלה עבור האדם, אפשרית באמצעות שני אופנים: ברכה (ע"י צדיק וכיו"ב) ותפילה.

והחילוק ביניהם⁹:

המשכת שפע על ידי ברכה, בכוחה להמשיך רק כפי המוקצב למעלה מתחילה עבור האדם; ורק שלולא הברכה, היה נשאר השפע למעלה, ובכוח הברכה נמשך הוא בפועל בעולם¹⁰.

[ראיה לכך, מברכת יעקב לבני יוסף:

9) כללות חילוק זה בין ברכה ותפילה מבואר בלקוטי תורה פר' ראה יט, רע"א. ובכ"מ בתורת החסידות.

10) וזהו שברכה הוא מלשון "המברך" (כלאים רפ"ז) שהוא מלשון המשכה – כי עניין הברכה הוא להמשיך דבר (הקיים כבר) ממקורו.

נפש" (וראה ברכות ל, ב: "דהוה מירא לבא טובא").

6) משא"כ באברהם, שלא נאמר באופן של תפילה – ראה לך טו, ב-ג.

7) תולדות כה, כא.

8) ראה רמב"ן בסה"מ צ"מ ע"ה. חינוך מצוה תלג.

מעדני יום טוב

מט

בעת שהניח יעקב "ימינו" . . על ראש אפרים . . ואת שמאלו על ראש מנשה", טענו יוסף: "כִּי־זֶה (מנשה) הבכור, שים ימינך על ראשו! ויעקב השיבו: "ידעתי . . אולם אחיו הקטן יגדל ממנו". ולכאורה, מה השיב לו בזה? הלא הא גופא ביכולתו לפעול באמצעות הברכה, שמנשה "יגדל" מאפרים!

אלא – מכאן, שבכוח הברכה להמשיך את המוקצב כבר למעלה בלבד].

משא"כ בכוח התפילה – הנה גם בעת שמצד המוקצב למעלה, אין מקום להמשכת שפע כזה, פועלת התפילה להמשיך שפע חדש עבור האדם, יותר מן המוקצב עבורו מתחילה. [וזהו פירוש נוסח התפילה "יהי רצון": אף אם מלכתחילה אין מקום למילוי הבקשה, מבקשים אנו שיתהווה ויתחדש ("יהי") למעלה רצון לכך].

ונמצא, כי חידושה ועיקר עניינה של התפילה, הוא בכך שפועלת המשכה חדשה, גם בעת שמתחילה אין מקום להמשכה כזו.

ה. לפי זה, מובן – שבתפילה בזמנים מיוחדים, כמו בעת צרה וכדומה, בא לידי ביטוי גדרה ועניינה של התפילה, יותר מן התפילה שבכל יום:

בהשפעת צרכי האדם התמידיים (על-ידי התפילה שבכל יום) – אין ניכרת כל-כך פעולת שינוי (חידוש) מן ההנהגה הרגילה בעולם; משא"כ בתפילה בעת צרה וכדומה – אז דווקא ניכר ומודגש שבכוח התפילה נפעל שינוי בהנהגה, ותמורת הצרה באה ישועה והצלה.

וכיון שבה דווקא ניכרת בהדגשה מעלת התפילה, שפועלת המשכה חדשה שלא היתה קודם – לכך, הוי תפילה זו בכלל המצוה דאורייתא לכולי עלמא.

שינוי ב'הגבלות' התורה, כביכול

ו. והנה, כיון שעיקר עניין התפילה הוא השינוי והחידוש שנפעל על-ידיה – מסתבר לומר, שככל שיהיה גדול השינוי והחידוש הנפעל על-ידיה, כן תגדל מעלת התפילה; ולפי זה יש לבאר, שמעלת תפילת חנה היא בכך שפעלה שינוי וחידוש מיוחד, שלא מצינו דוגמתו בשאר מקומות.

דהנה, באופן כללי, גדול השינוי הנפעל על-ידי תפילת העקרה להיפקד בפרי בטן, מאשר בתפילות אחרות – אף אלו הפועלות שינוי וחידוש בהנהגה, כמו ירידת גשמים לאחר שנעצרו או רפואת חולה וכיו"ב:

כי ירידת גשמים וריפוי החולה, אלו דברים שבעיקרם הם בסדרי הטבע (ורק שבזמן

מסוים נעצרו הגשמים, ונמנעה הרפואה מן החולה). משא"כ לידת בנים על ידי (עקר ו) עקרה, הוא שינוי וחידוש שהוא היפך סדר הטבע, שבראם הקב"ה באופן כזה. ומובן, שבוזה מתבטאת מעלת התפילה (הפועלת שינוי וחידוש) ביתר שאת.

אמנם, חידוש זה דפקידת העקרה, היה גם בתפילת האבות (כנ"ל); ותפילת חנה היתה מיוחדת אף בזה גופא:

דהנה, תוכן תפילתה היה "ונתתה לאמתך זרע אנשים". וכפירוש רש"י¹³: "צדיקים". כלומר: בקשתה לא היתה עבור בנים סתם, אלא לבנים צדיקים דווקא.

וכוונתה בזה היתה, שלא רק שיהיה צדיק בכוח (שיזכה לנשמה של צדיק), אלא גם צדיק בפועל. כפי שאמרה בנדרה (שבהמשך תפילתה): "ונתתיו לה' כל ימי חייו". כלומר: שיהיה נתון לה' בפועל כל ימי חייו.

וכיון שנתמלאה בקשתה זו, ומתפילה זו נולד שמואל, שהיה בפועל נתון לה' כל ימי חייו – מסתבר לומר, שהיה זה מפני שמילא הקב"ה את תפילתה ובקשתה¹⁴ (שיהיה שמואל נתון לה' בפועל).

ובזה הוא חידושה המיוחד של תפילת חנה. מאחר ובקשתה זו, אינה רק היפך הנהגת הטבע שהנהיג הקב"ה בעולם, אלא, כביכול, היפך ההנהגה וההגבלה שקבע הקב"ה בתורה:

ידועים דברי הגמ'¹⁵, שקודם הלידה נקבע למעלה, מה יהיו קורותיו של האדם – גבור או חלש, חכם או טיפש, עשיר או עני". אמנם, "צדיק ורשע לא קאמר", כיון ש"הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים", והבחירה באם להיות צדיק או רשע, ניתנה בידי האדם.

לפי זה נמצא, שבתפילת חנה ל"זרע אנשים" – "צדיקים", פעלה דבר שהוא שינוי וחידוש גם בגדרי והגבלות התורה. מאחר ועל-פי התורה, אין שייך לקבוע שיהיה האדם צדיק, אלא מוכרח לתת דבר זה לבחירתו, ובתפילתה, פעלה שינוי וחידוש אף בזה!

[ובפרט, שזהו שינוי וחידוש בדבר עיקרי ביותר. מאחר ועניין הבחירה "עיקר גדול הוא, והוא עמוד התורה והמצוה"¹⁶].

לכן, נבחרה תפילת חנה דווקא ללמוד ממנה "כמה הלכתא גברוותא" בתפילה – מאחר ובה מודגש באופן מיוחד ביותר, חידושה העיקרי של התפילה – פעולת שינוי וחידוש.

15) נדה טז, ב.

16) רמב"ם ה' תשובה פ"ה ה"ג.

13) ומקורו בילקוט.

14) וכמ"ש גם בדברי עלי אל חנה (ש"א א, יז),
"ואלקי ישראל יתן את שְׁלֹתְךָ אשר שִׁאלַת מַעֲמוֹ".

כוונת הלב – אופן תפילת חנה ותוכן ההלכות שלמדים ממנה

ז. ויש להוסיף ולבאר, דאף תוכן ה"הלכתא גברוותא" שלמדים מתפילת חנה, שייך לכללות עניין תפילתה ול'חידוש' שבה.

ויובן בהקדם ביאור עניין נוסף הנמצא מן החילוק בין גדר הברכה וגדר התפילה המבואר לעיל:

דהנה, אף שתפילה וברכה תלויים שניהם בדיבור האדם בפה, ישנו חילוק עיקרי ביניהם – דבתפילה אין די בדיבור וביטויי תיבות התפילה, אלא מוכרח שתהיה בזה גם כוונת הלב – "שיכוין לבו"¹⁷, ו"יפנה את לבו מכל המחשבות, ויראה עצמו כאילו הוא עומד לפני השכינה"¹⁸;

ועוד זאת – כוונת הלב אינה רק פרט ודין נוסף בתפילה, אלא היא חלק ועיקר בקיום מצות התפילה [דלא כמו שאר המצוות שבדיבור, בהם אין הכוונה חלק מעיקר וקיום המצוה, אלא מדין נוסף – כוונת המצוות]; וכמבואר בארוכה במקום אחר¹⁹ – דכוונת האדם בליבו היא המחשיבה את הדיבורים שמוציא בפיו ל'חפצא' של תפילה, ובלעדיה אין דיבורים אלו בגדר תפילה כלל.

משא"כ לגבי ברכה – לא מצינו שתהיה כוונת הלב עיקר²⁰, ועיקר הברכה בהוצאת התיבות בדיבור בפיו.

והטעם לכך מבואר על-פי גדר התפילה והברכה דלעיל:

כי כיון שעניין התפילה הוא לפעול רצון חדש, ככיכול, אצל הקב"ה, להשפיע יותר מן המוקצב לו מתחילה – צריך שתהיה גם תפילת האדם באופן של שינוי (חידוש) בטבעו. והיינו מה שמפנה ליבו ממחשבותיו ורצונותיו שלו, ועומד "כעבדא קמיה מאריה"²¹, שמבטל

20 ומה שבברכת כהנים (נשא ו, כג) פרש"י "אמור מלא, לא תברכם בחיפזון ובבהלות אלא בכונה ובלב שלם", הרי: א) מזה גופא שצריכים לימוד מיוחד ע"ז, מוכח שעיקר עניין הברכה הוא האמירה והדיבור. ב) ע"פ דרך החסידות: ברכת כהנים שאני, שיש בה גם המעלה דתפילה (ראה ד"ה כה תברכו תרכ"ו [לאדמור"ר מוהר"ש]). וראה לקוטי שיחות חלק י עמ' 38 ואילך).

21 שבת י, א.

17 דבפשטות זה ש"צריך שיכוין לבו" שלמדין מחנה, י'חנה היא מדברת על לבה" – הוא לא (רק) כוונת פירוש המלות, כ"א (בעיקר) הגדר דכוונת הלב – ד"מתחנן ומתפלל (לפני הקב"ה)" (ל' הרמב"ם הלי' תפילה פ"א ה"ב, וראה בלקוטי שיחות חכ"ב שבהערה 19). וראה תר"י ברכות שם (במשנה ד"ה כדי שיכונו).

18 רמב"ם הלי' תפילה פ"ד הט"ז.

19 לקוטי שיחות חכ"ב עמ' 117 ואילך.

כליל מציאותו, כעבד העומד לפני אדונו; דאזי – "כמים הפנים לפנים"²² – פועל הוא שיהיה 'שינוי', כביכול, גם בהנהגה שלמעלה, ותהיה ההשפעה גם באם לא היה מוקצב כן מתחילה. משא"כ לגבי ברכה – כיון שפעולתה היא להמשיך ולגלות בעולם את ההשפעה הקיימת כבר למעלה – די שתהיה גם פעולת האדם בדומה לזה, לבטא את תיבות הברכה בדיבור, שבה ממשיך את המחשבה (שבפנימיות הלב) בגי'וי.

ח. על-פי זה, מבוארת השייכות של תוכן ההלכות הנ"ל לתפילתה של חנה:

דהנה, מהמבואר לעיל נמצא – שעניינה המיוחד של התפילה – פעולת שינוי וחידוש – שייך הוא בעיקר לחלק כוונת הלב שבה.

וזהו שבתפילת חנה, שנתייחדה בפעולת החידוש שלה (כנ"ל), מודגש בעיקר עניין הכוונה שבתפילתה – דההדגשה בפסוקים המתארים את תפילתה אינה כל-כך על אריכות הדיבור בתפילה, אלא דווקא על כוונת הלב – "והיא"²³ מרת נפש ותתפלל על ה' ובכה תבכה"; "ואשפוך"²⁴ את נפשי לפני ה'".

ולכן, גם תוכן ה"הלכתא גברותא" שלמדים מתפילתה הוא אודות עניין זה – דתוכן העניין הראשון הוא "צריך שיכוין לבו", כוונת הלב שבתפילה; וזהו אף תוכן שאר ההלכות – אשר עיקר ההדגשה בתפילה היא (אינה כל-כך אודות הדיבור שבה, אלא) אודות כוונת הלב.²⁵

בתפילתו, וכפשטות הכתוב (ש"א שם, יג) "מדברת על לבה רק שפתיה נעות וקולה לא ישמע".

ובנוגע לשיכור ("ויחשבה עלי לשיכורה – מכאן ששיכור אסור להתפלל") – ראה רמב"ם הל' תפילה פ"ד הי"ז ("מפני שאין לו כונה"). שו"ע רבינו הזקן סי' קפה ס"ה.

(22) משלי כז, יט.

(23) ש"א שם, י.

(24) שם, טו.

(25) כי גם זה שלמדים שצריך שיחתוך בשפתיו, הרי זה פרט והקדמה לדין שלאח"ז שאסור להגביה קולו